REJSTŘÍK

K VI. ROČNÍKU „NAŠÍ ŘEČI“.

SESTAVIL V. ERTL.

*

Slova a rčení chybná jsou vytištěna písmem proloženým. Číslice s hvězdičkami značí stránky, kde jest o věci výklad obšírnější.

ZKRÁCENINY:

a p. = a podobně;
angl. = anglický, anglicky;
arch. = archaisticky, po staru;
atp. = a tak podobně;
básn. = básnický, básnicky;
cslov. = církevně slovanský;
č. = český, česky, čeština;
dial. = dialektický, nářeční;
dok., dokon. = dokonavý;
franc. = francouzský, francouzsky;
Hlav. = Hlavinka;
chod. = chodský, chodsky;
ital. = italský, italsky;
jedn. = jednotné číslo;
jm. = jméno;
konc. = koncovka;
lat. = latinský, latinsky;
m. = místo;
míst. = místní;
mn., množ. = množné číslo;
mor. = moravský;
muž. = mužský rod;
n. = nebo; (za číslicí) a následující;
nář. = nářečí;
nč. = novočeský, novočesky, nová čeština;
nedok., nedokon. = nedokonavý;
něm. = německý, německy;
nespr. = nesprávný, nesprávně;
ob. = obecný, obecně;
obr. = obrazně;
os. = osoba;
osob. = osobní;
p. = pád;
pod. = podobně, podobný;
podst. = podstatný;
pol. = polský, polsky;
přech. = přechodník;
přen. = přeneseně, v přeneseném významu;
příč. = příčestí;
příd. = přídavný;

příp. = přípona;
přít. = přítomný;
pův. = původní, původně;
r. = rod;
řec. = řecký, řecky;
rozk. = rozkazovací;
rus. = ruský, rusky;
slov. = slovenský, slovensky, slovenština;
spis. = spisovný, v spisovném jazyce;
spr. = správný, správně;
stč. = staročeský, staročesky, stará čeština;
stř. = střední rod;
t. = tamtéž;
t. j. = to jest;
v. (t.) = viz (toto);
val. = valašský, valašsky;
zbyt. = zbytečný;
zdrob. = zdrobnělý, zdrobnělina;
zp. = způsob;
zvl. = zvláště;
ž., žen. = ženský rod.

A

a, spojka 84, 213; v Kral. bývá, kde po stech následuje číslovka jediná, na př.: sto a deset, dvě stě a osmnácte, ale: sto sedmdesát dva 116 n.; a sice, spr. a to 22, 83

a priori, č. již napřed 123

-a m. -y v mn. č. jako luka, hora, oblaka, Lhotka, Žďárka, hrana, dvířka, muka, kala 27, 156, 250

-a, koncovka osob. jmen cizích Lenfelda, Éla, helvíta, féla (podle domácích Váša, Kouba, brácha) 222

-a (-ě), podst. jm. s touto příponou znamenala v stč. muže i ženy, vládyka, sluha 25

-á ve zpodstatnělých příd. jménech dobrá, na shledanou a p.; bývá přes míru: na označenou, spr. na označení 6

A- sloupy, spr. sloupy tvaru A 20

aba (v řeči dětské), chléb 84

abakus (deska stolu), z lat. abacus 84

abalda, z ital. appalto (nájem) 84

abatyše, z lat. abatissa 84

abažúr (stínidlo), z franc. abat-jour 84

abdikace, z lat. abdicare (poděkovati se) 84

abdominální, z lat. abdomen (břicho) 84

abeceda, z a, b, c, d 84

abecedník, rostlina, z lat. Abcdaria 84

abelmoš, rostlina, z něm. Abelmoschus 84

aberace (úchylka), z lat. aberratio 84

abiturient, z lat. abituriens (hodlající odejíti) 84

ablastovati (úplně zmizeti), z řec. a (ne) — blastánein (pučeti) 84

ablativ, z lat. ablativus (casus) 84

ablbuk (neduživé dobytče) mor., z lat. abellus (jehně) a mor. buk (ovád) 84

ablegát (zástupce vyslance), z lat. ablegatus 84

abluce (omývka), z lat. ablutio 84

abolice, z lat. abolitio (zničení) 84

abonent, abonovati, z franc. s'abonner 84
abortovati, z lat. abortus (potrat) 84
abrahamoviny, z Abraham 84
abreviatura (zkratka), z lat. abbreviare 84
absces (hlíza), z lat. abscedere (jíti pryč) 84
absence, z lat. absentia (nepřítomnost) 84
absint, podle lat. Artemisia absinthium (pelyněk) 84
absoluce, z lat. absolutio od absolvere (zprostiti) 84
absolutní, z lat. absolutus 85
absolvent, z lat. absolvere (zprostiti) 85
absolvovati 124
absorbovati, z lat. absorbere (vysrkati, vystřebati) 85
abstinent, abstinence, od lat. abstinere (zdržovati se čeho) 85
abstrahovati, abstrakce, abstraktní, od lat. abstrahere (odtahovati, odlučovati) 85
abstrusní (skrytý), z lat. abstrudere (odstrčiti, skrýti) 85
absurdní, z lat. absurdus (nesmyslný) 85
abšach, z něm. Abschach 85
Abštach, jm. osob., z Eustach, Evštach 85
abštrich (pěna stříbrná), z něm. 85
aby a by (v. t.)
-ac, jm. srbská a chorv., takto zakončená, Bukovac, Stolac, mají v 2. p. Bukovce, Stolce 235
accelerando, z ital. accelerare (urychliti) 85
acetylén, z lat. acetum (ocet) 216
ač, z a -če 216
ačak slov., z ač -ak 216
-áda v slovech pův. ital. m. -ata, paráda m. parata, intráda m. intrata, armáda m. armata, fačáda m. facciata, asi vlivem španělským 113*
ada, adaj slov., (snad) z a -da (tak) podle ozaj 216
adagio ital., pomalu 216
Adalbert, Vojtěch 142
adamant stč., z řec. adamas 217
adamantin stč., z lat. lapis adamantinus 217
adaptace, z lat. ad-aptare (přizpůsobovati) 217
adekvátní, z lat. adaequatus (aequus, rovný) 217
Adela, Adla, Adléta, jm. osob., z něm. Adelheit 217
adept, z lat. adeptus (od adipiscor, dosahuji) 217
adhese, z lat. adhaesio (haereo, lnu) 217
adice, z lat. additio (přidávání) 217
adieu, z franc. à Dieu (s Bohem) 217
adjektivum, z lat. (nomen) adiectivum (přidané jméno) 217
adjunkt, z lat. adiunctus (připojený) 217
adjustovati, z lat. ad-justare (justus, pravý, řádný) 217
adjutant, z lat. adjutans (pomáhající) 217
Adla, Adléta, v. Adela
adlatus, z lat. ad (k) -latus (bok) 217
Adlík, Adloch, Adlot, v. Adolf
administrace, administrátor, z lat. administrare (spravovati) 217

admirál, pův. z arab. amír el bahr (pán moře), vlivem slovesa admirari 217
Adolf, též Adlík, Adloch, Adlot, jm. osob., z něm. Adolf, Edelwolf (urozený vlk) 217
Adolfov, jm. míst. nové, po Adolfu Švarcenberkovi 232
adopce, adoptovati, z lat. ad-optare (vyhlédnouti si, přáti si) 217
adorace, adorovati, z lat. ad- oratio, ad- orare (mluviti, prositi) 217
adresa, adresovati, z franc. adresser (říditi, posílati) 217; adresa se píše: panu Josefu Zítkovi, nebo: pan Josef Zítek 319
adretní, ze stfranc. adreit (adroit, obratný) 217
adromand, nerost, z lat. atramentum (černidlo) 217
adstant, z lat. ad-stans (při někom stojící) 217
adular, nerost, podle naleziště v adulských horách 217
adut, atut (trumf), z franc. à tout (na všedko) 217
advent, z lat. adventus (příchod, t. j. Spasitele) 217
adverbium, z lat. ad-verbium (co bývá při slovese) 217
adversativní, z lat. adversus (proti) 217
advokát, z lat. ad-vocatus (přivolaný) 217
aeronaut, z řec. aër (vzduch) — nauta (plavec) 217
aeroplán, z řec. aër (vzduch) — planos (bloudící, toulavý) 218
afekce, afekt, afektovati, afektovaný, z lat. affectus, affectare 275
aféra, z franc. affaire (věc) 275
afinita, z lat. affinitas 276
afix, z lat. affixum 276
aforismus, z řec.-lat. aforismos (-us) 276
Afrika, z kmenového jména Afer 276
afrikáta, z lat. affricare 276
aga, z tur. 276
agarik (bedla), z řec. agarikon (houba z Agarie) 276
agave, z řec. agaué (podivuhodná) 276
agenda, agent, z lat. agere (jednati) 276
agilní, z lat. agilis (čilý) 276; agilní úroveň třídy 125
agilnost, č. čilost 123
agitace, agitovati, agitátor, z lat. agitare (uvésti v pohyb) 276
aglutinace, z lat. agglutinare (přiklížiti) 276
Agna, Ahna, Ahně, Ahník z něm. Hagen 276
agnát, z lat. agnatus (po smrti otcově narozený) 276
agnoskovati, z lat. agnoscere (uznati) 276
agnus, agnusek, z lat. agnus Dei (beránek boží) 276
agonie, z řec. agonia (zápas) 276
agrafa, z franc. agrafe 276
agrární, agrárník, z lat. agrarius (polní, zemědělský) 276
agregát, z lat. aggregare (přidružiti k stádu) 276
agresivní, z lat. aggredior (útočiti) 276
agrikultura, z lat. agri cultura (vzdělávání pole) 276

agronom, z řec. agros (pole) a nemo (držeti, vzdělávati) 276
ah, citoslovce 277
aha, citoslovce 277
Ahníkov, jm. míst., z osobního jm. Ahník (v. Agna) 276
-ách, -ech, koncovky 6 p. množ., v. lokál
aj slov. 316
akusativ vyjadřující kolikost ve větách neosobných: bylo tam hromadu dětí (ale bylo toho fůra, bylo jich dobrá polovice) 282*; akusativ m. genitivu u sloves poskytovati, přibývati, upotřebovati, užíti, vyžadovati, v. tato slovesa; akusativ doplňkový m. předložkového pádu: šťastného dne krále věnčím vás, spr. za krále 243
Albina, Běluška, jm. osob., 144; v. i Běla
ale 212; již to ale se zdá, spr. již to však se zdá 146
Alena = Alojsie nebo častěji Helena 144
Alexander, v. Lešek
Alexej, v. Lešek
Alexí, stč. jm. osob. 262; v. i -í
Alkybiades, spr. Alkibiades 119
Aloisie, Alena (v. t.)
Amalie, v. Libuše
Ambrosí, stč. jm. osobní 262; v. i -í
americánský, spr. americký 272
anakolut 59
anděl, 2. p. anděla, 5. p. andělí, spr. anděle 280
aniž; aniž požádáš = ani nepožádáš 165; aniž by bylo uvedeno, spr. aniž je řečeno 271; ohlásiti předlohu, aniž by dříve lidovým zástupcům bylo známo, spr. i když není známo 147
Anna 143; 3. p. Anně 186
Annenské náměstí, spr. Anenské 148
Antonín 143
Antoný, stč. jm. osobní 262; v. i -í
Antošů, příjmení, dnes nesklonné 320
-any (z -ané), přípona jmen míst. obyvatelských, jako Břešťany, Lipany, Břežany 26
arcikníže, arcikněžna 212
armáda, z ital. armata n. španěl. armada 113; v. i -áda
-árna, přípona jmen jako kasárna, pekárna, fačárna 112
asi 6
asimilovati se 212
aspirace se dostavuje, omylem m. inspirace 126
aspirovati 124
asyl 212; proti něm. das Asyl je české slovo muž r. 57
atmosferický, spr. atmosférický 16
atom 49
audienční síň 212
aureola 125
-ava, příp. častá v názvech řek, Jihlava, Litava, Rusava, Oslava 253
avšak 212
-avý, přípona jmen přídavných, jako krvavý, bolavý a p.; odtud i přípona -ava v názvech řek 253
azda slov. 316
až tak (mor. na Kroměřížsku) 252

B

bába, Bába 82

Babylon, jm. míst., původu patrně biblického, nikoli Babí lom 81 n.*

bacil nákazy (u Hlav.) 49

báj Ikarova, spr. o Ikarovi 123

banda, bandaska, z báně, baňka 250; v. i -nda

barva, z něm. Farbe 281

barviti 20

Basilejský koncil, spr. basilejský 272

Bauše, Kaucký, starším pravopisem m. Bouše, Koutský 27, 63; v. i Bouše

baviti 167

Bavory, v Bavořích 280

bázeň, stč. bázn (z bojazn') 183

Beata, Beatrice, v. Blažena

Běla, jm. osob., za lat. Albina, Blanka 142

Belgan, spr. Belgičan 317

Bělík, jm. osob., za lat. Albinus 144

Běluška, jm. osob., za lat. Albina 144

Beneš, jm. osob., z Benedikt 143

berka stč., zloděj 253; v. i -ka

Beselka, jm. osob., nové 145

bezdůvodný 83

beznaděj, spr. beznadějnost 241

beznáročný 188

bezpeč, v stč. příd. jméno nebo příslovce 241

bezpodmínečně, spr. určitě, jistojistě 21; bezpodmínečně vyžadovati, spr. naléhavě, nezbytně 120

bezprostředně na omítku, spr. na samou omítku, hned, přímo na ni 21; stýkati se bezprostředně s lidem, spr. přímo 120

bezprostřední styk a p., spr. přímý 21, 214

bezvýsledný, spr. marný 214

bezvýznamný; jsou bezvýznamny, spr. bezvýznamné 119

bi v nář. jihoč. zní bji (bit-bjit) 26; v. i i

Blahorád, jm. osob., nově utvořené podle řec. Makarios 144

Blahoslávka, jm. osob., spr. Blahoslava 144

Blahut, jm. osob., Blahoslav 144

Blanka, v. Běla

blatouch, ze slova bláto 206

Blažej, jm. osob., z lat. Blasius 186

Blažena, jm. osob., za lat. Beatrix, Beata 142

bledý, bled 294, 296

bleskosvod 214

bleskurychlý, l. bleskorychlý (ale i to = blitzschnell) 118

blízský, spr. blízký 280

Blšany (něm. Flöhau), jm. míst. 281

Blšnice (Flöha), jm. řeky, spr. Flaje, Flajský potok, Flajská voda 281

Boček, přezdívka levobočka nebo dítěte operací z boku matčina vyňatého, omylem jm. křticí 144

bod, často nespr. 83

Bohaboj, jm. osob. 145
bohdá 6, 255
Bohdan, jm. osob. stč. 145
Bohdana, jm. osob., za řec. Theodora n. Dorota 142
Bohosudov, jm. míst., pův. Bohusudov, z osob. jm. Bohusud 155
Bohu-, první člen složených jm. osob. Bohudar, Bohuchval, Bohuvlast, Bohuvóle, napodobených podle řec.-lat. jmen s Theo-, Deo-, 155; Bohuchval 63
Bohumil, jm. osob., za řec. Theofil 142
Bohuš, jm. osob. 145
Bohuše, Bohuša, jm. osob., domácké tvary z Bohuslav 63
bohužel 255
Boj, jméno psí 235
bolavý 253; v. i -avý
Bolek, jm. osob., Boleslav 144
boleti, rozk. zp. bol 249
Bořík, jm. osob. 143
Bořivoj, jm. osob. 143
Bouchval, jm. osob. z Bohuchval 63
boulevard franc., z něm. Bollwerk 28
bouř, spr. bouře 241
bourgeosie 63
Bouša, Bouše, Boušík, domácké tvary z Bouslav a to z Bohuslav 63; v. i Bauše
Boušovice, jm. míst. z Bouše 63
Božetěch, jm. osob. 143
Božetěcha, jm. osob. 143
Božík, jm. osob. 143
brach, z bratr 287
brácha 222; v. i -a
brachyologie, spr. brachylogie 125
Brandeis, jm. osob. 234
Braslav, jm. osob. 145
bráti v odpor spr. 86; bráti, vzíti něco za šev, l. švem sešíti 80
Bratislav; Střelín u Bratislavě, spr. u Vratislavě 272
Bratislava, jm. míst. nové 251
Bratslav, jm. osob., Břetislav 144
Břeclava, jm. míst., spis. tvar Břeclav 250
Břehov, jm. míst. 237; v. i -ov.
Břest, Břéstek, jm. míst. moravské 252
břéstek (na Kroměřížsku), jilm 252
Břešťany, jm. míst.; pův. Břešťané, z břest (jilm) 26
Břetislav, jm. osob. 143
břev stč., lávka přes vodu, příbuzné slovo je břevno 237
Břevnice jedn., jm. míst. 236, 238
Břevniště, jm. míst. 236, 238
břevno 237 n.
Břevnov, jm. míst., zpodstatnělý jmenný tvar příd. jména břevnový (dóm, dvór, hrad) 236 n.*
Březnice, jm. míst. 238
Březany, jm. míst. 26
Brikcí, jm. osob. z Brictius 262; v. i -í
Bříství, pův. Břístie, jm. míst., ze slovesa břdu, břísti (brod) 26
Bříště stč. Břieštie, jm. míst. 26
břit, spr. ostří, břitva 241; v i břitký
břitký, pův. břidký 241
Brozané, obyvatelé místa, kde byl brod, nebo města Brodu (na př. Uherského) 237
Brozany, Brozánky, jm. míst., pův. Brozané (v. t.) 237
brožura, z franc. brochure 285
brutální, surový 124

Břvany, jm. míst., pův. Břvané, z podst. jm. břev (v. t.) 237
brzský spr. brzký 26, 280; v. i -ký
Brzvany, jm. míst., spr. Břvany (v. t.), něm. Webrschan (ve Břvanech) 236
Brzve, jm. míst., spr. Břve 236
Budeč, jm. míst. 220
Buděj, jm. osob., domácký tvar z Budihost, Budimír, Budislav, Budivoj a p. 27, 235
Budějice, tvar dialektický m. Budějovice 251
Budějovice (v ob. výslovnosti Budějice) z osob. jm. Buděj, Budivoj; České Budějovice z pův. Budivojovice 27, 235
Budivoj 27, 235
budkonosta (u Pohla) 285
budoucí, v stč. zpodstatnělé, dědic, následník 264; v. i -í
buchta mor., knedlík 77
buk, cslov. buky, z germ. bôk- 34
Bukavice, jm. míst., spr. Bukovice, z Buková 160
Bukovac, 2. p. Bukovce 235; v. i -ac
bunieť slov. 315
buňka 49
-bv- se redukuje v b: obval-obal, obvěsiti-oběsiti a p. 128; v. i v
by, aby, od původu stejně spr., by dnes jen spis. archaismus 221; by jsme, spr. bychom 86
bydleti i bydliti 9, 29
Bystřice, jm. míst. 44
býti, jsem; vzešla's, ztratila's, spr. vzešlas, ztratilas 240; to jsis dal, spr. to sis dal, to ses podivil, by sis, by ses, třeba sis, třeba ses 221; aby, by, v. t.; jest mi něco udělati, mám (nikoli musím) něco udělati, znamená nanejvýš přirozenou nutnost, nikoli mravní nebo právní povinnost, v nč. obyč. bez dat. mi; jest viděti Sněžku, jest slyšeti hudbu, značí možnost 3 n.*; jsou viděti stopy, spr. jest 22; je tomu tak spr. 187; nebyla schůze, v které by nepředsedal, spr. nebylo 119; býti s otázkou rozvažovací 65; jest co jísti a p. v. co; doplňkový nominativ a instrumentál u slovesa býti, v. instrumentál
Bzura, jm. polské řeky, pův. Brzura 226

C

c ob. slovanské z pův. k se mění v č (slepice-slepičí, slepičárna a p.); c západoslovanské z tj se nemění (svíce-svícen, svícník a p.), leda napodobením (svíčka) 189
Cáchy, jm. míst., z něm. ze Aache 237
carica rus., odtud caricyn 190
Carskoje Selo 234; v. i -oj
celý; je celý šťastný, bledý atd., ale je všecek šťasten, bled a p. 296
cena; za cenu dokonalé ohebnosti, spr. (jen) aby jí bylo dosaženo, aby se stala ohebnou 27; za každou cenu, spr. stůj co stůj 83

cennost (Wertsache), slovo nevhodné 157
cep 269
ceremonie, č. obřady 123
cesta ušlapaná 48; písemnou cestou nespr. 83; dosíci nápravy mírnou cestou, spr. mírným způsobem, mírnými prostředky 120
-cí, přípona příčestí tvaru tvořící; příčestí ta se tvoří jen od sloves trvacích, nikoli dokonavých 115 n; v. i dovedoucí
cihelna 27
cílevědomý nespr. 83
císařová a císařovna 266; v. i -ovna
cítiti; cítím se zdráva, spr. zdráv 30
citlivý 294; v. i -vý
Citoliby, jm. míst., 6. p. v Citolibech 281
civěti, nečinně někde prodlévati, nespr. upřeně na něco hleděti; slov. civeť, scházeti, chřadnouti; mor. civkať, jíti pomalu; jiné je zevlovati, lelkovati (v. t.) 10*
cizí slova 123 n.; cizí jména se skloňují, na př. u Tommaseo-Bellini, u Nicolò Machiavelli, spr. u Tommasea Belliního, u Nicola Macchiavelliho 271
Cmunt, jm. míst., z něm. ze Gmünde 237
co; máte (jest) co činiti, co jísti? (co byste jedli), zápor: nemám (není) co činiti, co jísti (nespr. nic co činiti) — co patří k infinitivu; máte (je) něco jísti? (k jídlu), zápor: nemám (není) nic jísti — něco, nic patří k slovesu mám (jest); mám (je) mnoho, málo, dosti co dělati spr. (arch. mám mnoho dělati); mám s tebou co mluviti (arch. mám s tebou mluviti); jest (není) se co diviti, jest (není) se co báti (z otázky: co se divíš, co se bojíš?); co tu má význam zesilovací jako ve větě »ten má co nésti«; s kým mám co činiti? (z němč.), spr. s kým mám činiti? 66 n.*; co, spojka 156; co do, z polštiny (od poč. 19. stol.), z pův. co jest do... 39*
cokoli; ať říká kdokoli cokoli, t. kdo chce co chce 280
confiteor 125
cosi; kdybych vinou svou cos zanedbal, spr. něco 242
ctinosta (u Pohla) 285
Czambel, 2 p. Czambla 62

Č

č bývá v nářečích mor. za stř, tř, čída, čevíc 93
-č přípona, před níž se kmenová hláska krátí, pomahač, rozvaděč, napaječ 16
čárka; mám kam jíti, je kdy jíti na procházku; po jiných slovesech: vím, kdy co dělat, povím vám, kudy jíti 66
čaroděj, čarodějka, slova nová; starší je čarodějník (zřídka čarodějec), z příd. jm. čarodějný a to z podst. jm. množ. čaroděje (kouzla) 313*

čas; nejvyšší čas, nespr. 83; bylo už na čase, spr. byl už čas 147
Častolov, jm. osob. 145
Čechy; 3. p. k Čechám, 6. p. v Čechách, 7. p. Čechami (ale: Čechové, 3. p. k Čechům, 6. p. o Češích, 7. p. s Čechy) 280
Čenkov, jm. osob. 234
černidlo; ještě jest napsáno černidlem na papieře stč. 219
černokněžník (stč. črné knihy = kouzelné) 313
černý; zpodst.: černé černému a bílé bílému říkati; z černého bílé a z bílého černé dělati; všemu, černému i bílému, rozuměti; choditi v černém; míti, dáti někomu něco černé na bílém (písemně) spr. 219; v. i černidlo
červeň, z červený 183; v. i -eň
červivý 253; v. i -ivý
československý 220
Český les 220
činný; bylo činno, spr. činné 119
číslovky; dvacet jeden, spr. jedenadvacet (tak i slov.); sto dvacet jeden úředník a důstojník, spr. sto jednadvacet úředníků a důstojníků 41; dvacet jeden haléř, třicet dva haléře a p., spr. jedenadvacet haléřů, dvaatřicet haléřů atd.; shoda: čtyřicet jedna tisíc, spr. jedenačtyřicet; byl tam 21 člověk, spr. jedenadvacet lidí tam bylo; třicet dva osob bylo zatčeno, spr. dvaatřicet os. bylo zatč.; výraz dvacet jeden je nemožný, kde jsou počítány dohromady předměty různorodé (dvacet jeden jablo a hruška), kde je připojena věta relativní (341 osoba, jichž vzrůst je znám), ve jmenovatelích zlomků, pětadvacítina (ne dvacíti pětina) 161 n.*; pův. se skloňoval každý člen zvlášť (se dvěma nádste, čtvrtý nádsět, pěti a dvúdcát loket a p.), časem se ustaluje flexe jen na konci (se dvanácti, čtrnáctý, pětadvacíti a p.) 164*; od 5 počínajíc mají číslovky pro všecky pády ustrnulý tvar na -i (po pěti letech) 251; sto jedno dítě, stč. sto a jedno dítě (tisíc a jedna noc), dětí sto a jedno (v. i a); sto jedno dítě, z nichž..., l. sto jedno dítě; z nich... 116 n.*; sta se oddělují: sto dva, sto dvaapadesát 283; na 24 hodiny, spr. na 24 hodin 147; z dvaceti čtyř drabantů, m. ze čtyřiadvacíti a p. 271; dial. (u Mšena) byli jsme jich tam osm 210
čísti 278; četl (mor. čtl), čtla, čtli 45
čistý, čist 294
čitelný; jsou čitelny, spr. čitelné 17
článkovní voda, spr. voda do článků 216
článkový; článková svorka; spr. svorka pro článek 215
čřěví stč., střevíc 262; v. -í
črezvičajka, spr. črezvyčajka 281
čtverka i čtyrka (ne čtyřka) 31
čtvermo 31
čtverní 31
čtvernohý 31
čtyři 44; kmen čtver- a čtyr- 31
čtyrka 188; v. i čtverka

D

d se vyvíjí v skupinách zr, zř: zdravý, zdrovna, mázdra, nozdra, Medřič 191

dačo slov. 316

Dagmara, spr. Dagmar, 2. p. Dagmary, jm. dánské 143, 144

dakde slov. 316

dáky slov. 316

dalamánek, z franc. pain d'Allemand 248

dalece; tak dalece, v. tak

daleko Prahy, spr. od Prahy 38*; bydleti daleko dráhy, spr. od dráhy 54; v. i daleký

daleký, dalek: jsem toho dalek, cesta je daleká 296; daleký, daleko s 2. p. ve významu přen. (jsem toho dalek, jest mne daleko, abych), s předl. od ve významu hmotném 38*

dálka; z dálky 273

další; až na další nespr. 83

dáma; sluch dam, spr. dám 240

Danuška, jm. osob.; zdrobnělý tvar k Daniela, nespr. m. Dorota 144

dařiti se; věc se daří = dobře pokračuje, jde, roste (cukrovka se tam daří = roste); jemu se vše daří = má ve všem štěstí, úspěch (cukrovce se tam daří = c. tam prospívá) 31

Daruška, jm. osob. 145

dáti; češtině moc nedal vulg. 47; dal nové věci vážného vzezření 53; dáti s otázkou rozvažovací 65; telegram se nedal doručiti nespr. 218

dativ; dativ jmen muž.: 1. křticí jm. a příjmení vzoru had: k Václavovi, k Novákovi, k Faustovi, Čenkovovi, Slukovovi, u rus. spíše Krylovu, Turgeněvu, Václavu Novákovi, Josefu Kajetánu Tylovi, Karlu Čechovi — Taussigovi, Karlu Havlíčkovi-Borovskému, Krištofu Harantovi z Polžic; 2. s přívlastkem: Václavovi II, Petrovi Velikému, Václavu Novákovi staršímu, starému Novákovi, nebožtíkovi Václavovi; 3. jména světců: a) kde vystupují jako osoby: K. řekl Petrovi, b) jinde: píseň k sv. Václavu, choditi k sv. Jakubu (do kostela), čáslavky zrají k sv. Václavu; c) Kristu (zřídka Kristovi); 4. jména vlastní proměněná v neživotná: proti Goethovu Faustu, Brožíkovu Husu; 4. jména obecná značící stavy lidské a) individuálně: pánovi, pokladníkovi, bratrovi, presidentovi; b) obecně: presidentu i -ovi, spíše však presidentovi; c) ve spojení s jiným jménem buď jako titul: panu Novákovi, bratru náčelníkovi, kmotru Janovi, anebo na označení příbuzenství: strýčkovi Novákovi, bratrovi Karlovi; 5. jména obecná značící zvířata: psu i psovi; v nadávkách: tomu neřádovi, dubovi, volovi; v pohádkách: řekl kohoutkovi, drakovi, lvovi; 6. Bůh, jen Bohu, Hospodinu, Pánu, Pánu Bohu; člověk-člověku, ale človíčkovi, stejně v 6. p.; 7. jména na -a: sluhovi, Koubovi, evangelistovi, Žižkovi (nikdy -u); 8. křticí jm. a příjmení vzoru oráč: Tomášovi, Královi (ale také: k panu

Beneši); 9. jména světců: řekl Tomášovi, ale: k sv. Tomáši (do kostela), řekl Ježíšovi (osobě), ale: volal ke Kristu Ježíši (o Ježíši Kristu); 10. jména obecná: k příteli, ke kamnáři; 11. jména na -a, -e po souhlásce měkké: Vášovi, Píšovi; panu Kašovi, u obec. správcovi, častěji správci 129 n.*; Jiřímu Leyguesu, spr. Leyguesovi 148; v čase tomu určeném, spr. k tomu 120; zde se mi rodiče narodili, spr. moji (dativem lze přivlastňovati jen majetníku už existujícímu) 181; dativ v adrese ustupuje 1. pádu (Pan Josef Zítek), ale sluší jej zachovávati aspoň v záhlaví dopisů, dekretů a p. (Panu Josefu Zítkovi) 319
dci; naše dceř, spr. dci, 4. p. naši dceř 240
debatér 124
debužírovat (něm. debouchieren), z franc. débaucher (hýřiti) spojením s déboucher (otevříti láhev) 34
dědko, z dětsko 223
defekt 124
definice 125
dejkati 26
dějstvovati, zbytečný a nespr. pojatý rusismus 155
dél, spr. déle (ob. dýl) 241
dělati 278; nedělají pěkný dojem, spr. nevypadají pěkně 22
delektýrovati vulg. 283
dělení slabik; po-drážka, spr. pod-rážka 148
depo stř., z franc. dépôt muž. 127
Děpold, jm. osob., z Theobald 143
derbješ dol. lužické, v. drbiti
desítka 188
Deštná 27
dětinský; dětinská radost 47
dětský 280; v. i děcko
děvčica slov. 254
devět m. nevět n. novět, vlivem sousedního deset 238
devotně uctivý 124
diagnosa 49
diagramický, spr. diagramatický 125
dievča slov. 254
díl, 6. p. v 1. díle 87
dílna 27
dílo, 6. p. v díle Sv. Čecha 87
disciplina, č. nauka 123
disharmonie obr., č. neshoda 124
disonance 124
disposice; býti k disposici 124
Dítě, jm. osob.; Dítětův i Dítův 189
dlaň plná, spr. ruka, hrst 241
dle, z pův. dlja 89; dle mor. = pro 54; dle povahy, dle všeho, dle schopností, dle úmluv, dle Palackého atd., l. podle 54, 82, 83, 147, 260, 272; řídíme se dle toho, spr. tím 119
dlíti; dlící, spr. dlející 271
dloužení; jeho zvláštnosti v nář. chodském 278*
dlužiti se něco; dlužiti někomu něco (podle něm. schulden), spr. býti někomu něco dlužen 313
dlužný a dlužen 294; jsem dlužen udělati stč. = jsem povinen n. mám (ne musím) udělati; jest dlužno něco udělati, rusismus m. musí se 5 n.*

dnešek; za dneška, spr. dnes, za našich časů, v dnešní době 50
do ve výrazech: jest do toho (= jest v tom), co do toho, do toho mi nic není 39*; pětkrát do měsíce n. za měsíc, zřídka v měsíci, nikdy (v tomto významu) na měsíc 287; kolem do kola, spr. dokola 273; do prosta slov., spr. doprosta 315; do té stč. = do té věci, do té doby 267
doba; za naší doby, spr. za našich časů, v naší době 50; za své doby, spr. svého času, v své době 50; dohánětí dobu, spr. čas (pod. mařiti, utrácetí) 275
Dobrohost, stč. jm. osob. 145
Dobromír, stč. jm. osob. 145
dobropis, spr. připsání, účtování ve prospěch 320
Dobroslav, stč. jm. osob. 144, 145
dobrotivý, dobrotiv 294
docíliti; to se podařilo docíliti, docíliti kontaktu a p., spr. toho se podařilo dosíci, dosíci kontaktu a p. 21, 83, 120, 157
dojem, v. dělati
dojista 6
dokona stč. 50
dokonati 50
doktor; slečna doktor, paní doktor, spr. slečna, paní doktorka; jiného významu je paní doktorová 24*, 265*
doktorkyně, doktornice stč. 266
domácí, zpodstatnělé 264; v. -í
doména, č. panství 123, 124
domnosta (u Pohla) 285
doopravdy, aby to bylo opravdu 192
doplněk 289 n.*
doporučitelný; je doporučitelný, spr. lze jej doporučiti, hodí se; je doporučitelno, spr. je dobře, radno, doporučuje se 19
Dorota, v. Bohdana, Danuška
doručiti, spr. dodati 83, 218
dostáti slibu, spr. splniti slib 271; dostává se nám celá řada příruček, spr. spousty příruček 119
dotazovati se po příchodu otcově, spr. na příchod; dotazovati se po někom, sháněti se po někom 242
doteknouti se, spr. dotknouti se 241
dotknouti se; příč. nedotknul, spr. nedotkl 17
dotyčný, spr. ten, onen, příslušný a p., často vůbec zbytečné 82, 146, 214
Doudleby (pův. Dúdlebi), 6 p. v Doudlebech 280
doušek 242
dováděti 116
dovedoucí, spr. jenž dovede, schopný 115 n.*; v. i -cí
dovésti je významu perfektního (fut. dovedu), ale nabylo časem významu présentního 114
dovjedna val., dovedna slov., dohromady 192
dovoditi 116
dovoliti; dovolím jim toho (zbyt. arch.), spr. to 119; pokud půda tomu dovolí, spr. to dovolí 18; dovolený 20
dovoz 20
dovozovati 20, 116

Dovtip, jm. osob., zbyt. novota 145
doznati; zloděj doznal, že..., spr. přiznal se 146
dožrati 248
dráb; odtud něm. drabant, trabant 269
dražírovati ob., z franc. trancher 283
drapírovati 283
drát ostnatý 49
drátěná loutka, spr. na drátkách 216
dráždíti; rozkaz. způsob: nedráždi 29
drážník, v. železničář
drbiti stč. (něm. dürfen), musiti (s týmiž významy) 1*; hor. lužické dyrbjeć, dol. lužické derbješ 3
dresírovati 283
Drletín, jm. míst. 208; v. i drlý
drlý mor., slov., čilý, čerstvý 208
Drozdov, jm. míst. 183
držeti; to drží (je pevné) jako dubová vrata, jako beranská víra 48; držeti se něčeho zuby nehty, jako klíště, jako veš kožucha, jako opilý plotu 48
dub; jeho sklonění pův. 137*
Dub, jm. osob., 2. p. Duba 159
Dubany, jm. míst. 26
duh; jde mi to k duhu; opak je neduh 47, 160
důchodní 264
dupanda, z dupárna 250; v. i -nda
důsled, spr. důsledek 49
důsledek; v důsledku toho, v důsledku svého postavení, v jichž důsledku, nespr. 121
duše 44
duševně; mohutnosti duševně mravné 52
Dušníky, jm. míst., 6. p. v Dušníkách 281
důvod; z důvodů láce, spr. pro láci 23; v. i ježto
dveře; pův. podle kost: dřvi, dveří, 3. p. dřvem, dveřem, pak dveřiem (dveřím), nespr. novotvar: k dveřům 191
dví chod. 279
dvířka 186
dvojjakost, spr. dvojakost 94
-dý; příd. jm. takto zakončená mívají v doplňku tvar jmenný: mlád, rád, chud, bled, ale rudý, sudý 294
dychtivý oč, spr. dychtiv býti něčeho 243
dyrbjeć, hor. lužické 3; v. i drbiti
dyškerece, z franc. discrétion 248

E

e pohybné v pes-psa a p. 157
-ě, -a, v stč. koncovky jmen ženských i mužských (ochráncě, vládyka) 25
-ečník, -ičník, v. klanečník, klaníčník
effektivní, spr. efektivní 16
-ech, -ách, koncovky lokálu (v. t.)
Éla, jm. osob. z Öhl 222; v. i -a
elektrisace 49
element muž., das Element 57
Eleonora, v. Lenka
eminentní; pojem vysloveně eminentní 125

-eň, příp. jmen podst., a to buď zpodstatnělých příd. jmen na -ní (pochodeň), nebo abstrakt podle vzoru kost (červeň, prázdeň) 183
energetika, nauka o energii; se vší energetikou vůle 126
enjambement je možné, jen kde je v přirozeném rytmu řeči možná přestávka 246 n.*
-enka, přípona, je na místě jen tam, kde je základem příč. trpné (stvrzenka, myšlenka, pálenka), jinde je přivěšována mechanicky a nespr. 188
ensemble umělecké (das Ensemble), spr. umělecký 57
epitheton 47
eskamotér 124
-eť, slov. koncovka infinitivní u Kukučina, ob. -ieť 315
-ětín, příp. jmen míst. utvořených ze jmen osob. na -jata (v. t.), Milata-Miletín, Slavata-Slavětín 219
eufemismus 252
evolučně; zasáhnouti evolučně v život 126
excentrik 124
existovati; existuje jistá mez, spr. jest; kde existují hasiči, spr. jsou 123
expeditorka 265
exponovati se, č. činně se účastniti a p. 124
exposice perníkářů, spr. krám, výklad 124
externí, č. zevní 123

F

f cizí se mění v p.: Fabianus-Pabian, Feile-pila, lucifer-luciper, fasten-postiti 188
Fabianice, jm. míst. pol., v. Pabianice
facún stč., vlasy podle módy upravené, už v 14. stol. z franc. faceon, faceum (novofranc. façon) 35*
fačáda, z ital. facciata (špan. fachada), z něhož i pol. faciata, facjata 112 n*; v. i -áda
fačárna, vulgární, z fačáda podle kovárna a p. 112 n.
fadessa 124
fair, č. bezvadný 125
falckrabí stč. 263; v. i -í
fald, spr. záhyb 80
farní škola 211
farnosta (u Pohla) 185
fasáda, z franc. façade, starší fačáda (v. t.), č. průčelí 112 n.*
fase, spr. fáze 16
fasovaný, spr. lemovaný 80
Fastes (tvar franc.), lat. Fasti, č. Pasty, ve Fastech 275
faze, spr. fáze 16
féla m. fél, feldvébl 222; v. i -a
fešanda 250; v. i -nda
filiální škola 211
Filipů, jm. osob., dnes nesklonné 320
filolog, filologie 248
finda, slovo dětské, z fizule 250
fizule, z něm. Fasole, Faseole, lat. phaseolus 250
Flaje, Flajský potok, Flajská voda, něm. Flöha 281
flamandský (franc. flamand), spr. flámský, flanderský 274

flámovati 156
flanda m. flaška 250; v. i -nda
flíglovaný 253
Flöha něm., č. Flaje (v. t.)
fluidum 124
fous; to mu nejde pod fousy 47
frajerka slov. 254
francina, francina i franština 222
franko, z ital. franco, svobodný, volný 224
franský 280
franština, v. francina
František 143
Františka 143
Friedrich, v. Miroslav
fronta; vítěziti na celé frontě 49
frotýrovati 283

G

Gaudentius, jm. osob., č. Radim 142
Gebauer, Gebaura 62
Gebhard, jm. osob., č. Jaromír 142
genitiv; genitiv objektivní ve výrazech volba krále, interpelace ministra 90; g. srovnávací: pevnost dvojdílných spojek jest menší spojek jednodílných, spr. než pevnost spojek jednodílných 19; — g. přivlastňovací m. příd. jm.: politika Beneše, odchodem Berthelota, spr. Benešova, Bertheloým 147; — g. nespr. m. předložky od s gen. po výrazech západně, východně, daleko 38*, 54; — g. přes míru po slovesech dáti, dovoliti, míti, nabízeti, naváděti, nechávati, pamatovati, pochopiti, poučovati, povzbuditi, rozlišovati, spojiti, upomínati, využitkovati, zaviniti, získati, v. tato slovesa; že by bylo na světě hlubšího štěstí nežli toho, jež.... spr. hlubší štěstí nežli to 274; — příchylnost, které potřebujeme jako prvý podklad, spr. prvního podkladu 119; — g. záporový: nesílí rozum, spr. rozumu 53; přes míru: ničeho nevidí a p., spr. nic 129, 271, 274; na ceste som toho nebadal, spr. to 316; tanečník jej ani necítil, spr. ju 316; umění, jehož není každému dáno, spr. jež 119; takého muža sa nenajde, spr. takého nenajde n. taký sa nenajde 316; tvé slovo chci, ne přísah, spr. ne přísahy 242; není boje než povinností a jich přísného provádění, spr. povinnosti a jich přísné provádění 119; nezbývá nám ovšem jiného než..., spr. nic jiného 119; pozvání by neobsahovalo žádných zvláštních podmínek, vyjma takých, spr. vyjma takové 147
germanismy 120, 275
Gervaisius, Gervaisiusa, spr. Gervasius, Gervasia, franc. Gervais 186
Gončarov 234; v. -ov
gule dial., švestkové knedlíky 287
guliváry gulivárky dial., přesmyknutím z varkule a působením slova gule 287

H

h se odsouvá v slovech nědo (m. něhdo z někdo), z pořbu (m. pohřbu), vízdat (m. hvízdat) 157

H- stojany, spr. stojany v podobě H 20

haben něm., asi z lat. habere 2

had, jeho skloňování původní 137

haha (později aha), stč. citoslovce 277

hajno slov., v. hejno

hakovnice, spr. hákovnice 272; z hákovnice je franc. obus, rumun. hacunita, hušnita 268

haléř, z něm. Heller 250

hamba světitá 47

haplologie 231; v. i zjednodušování

Hašek, jm. osob. 145

Havlůj, jm. osob., 2. p. ob. Havlůje, 3. p. Havlůjovi 320

hebký slov., hbitý, obratný 315

heftovati, spr. stehovati 80

hejno, pův. a slov. hajno, asi zpodstatnělé příd. jm. hajný z kmene haj (rus. gaj, krákot, křik, hluk) 249

Helena, Alena v. t.

helvíta m. helvít 222; v. i -a

hezký 280

hiat 45

Hilarius 143

historie 124

hladový, hladov 294

hlavní škola 211

hledati v nář. mor. zpravidla s gen. 54

hleděti, dbáti; hleď se tam dostati; hleď, ať si pryč; hleď něčeho (svého i cizího prospěchu), nč. hleděti si svého prospěchu 126

Hloubětín, jm. míst., spr. Hloupětín (v. t.), 219

hlouček, v. hluk

Hloupětín, jm. míst., z osob. jm. Hlúpata, Hloupata (v. i -jata) 208, 219*; v. i Hloubětín

hlubý, spr. hluboký 241

hluchý, on je hluch; klas je hluchý 296

hluk, v stč. též zástup; odtud hlouček, shlukovati se 249

hm, citoslovce 281

hmouřiti, spis. mhouřiti (srov. mžourati) 273

hmoždíř, spr. moždíř 272

hnět, slovo básn. 241

ho, v. on

hoblík 186

hoblovati, v. krouhati, teslo

Hoděj, domácký tvar z Hodislav (také Hodač, Hodák, Hodaš, Hoďata, Hodec, Hodík, Hodeš, Hodiš) 27

Hodějov, Hodějovice, jm. míst., časem Hodějice (jako Budějice), z osob. jm. Hoděj 27*

hodnota, módní slovo u Hlav. 50

hodný, hoden 296

hoch; množ. č. dial. hoši, hošům, hošma 210; v. i kluk

Hokův, jm. osob. 320

Holomóc dial. muž., spis. Olomouc žen. 251

honba, honební 92

Honsův, jm. osob. 320

hora, mn. č. hory, dial. hora 27

Horaždovice, ob. Horaždouce 251

horko 249

horký z hořeti 31; v. i -ř

horoucí peklo 47, 116
Horymír, jm. osob. (z Hájka), 143, 144
Hostimil, jm. osob., 145
houfnice, z toho něm. Haubitze, ital. obizza 268
houpanda, výraz dětský m. houpačka 250; v. i -nda
Houvězdo, jm. míst., dial. m. Újezd 251
hovadský 280
hověti si a hoviti si; ti si hoví, jen si hovl, ale přechodník: hověje si i hově 249; hověti něčemu podle umětí 249
hoviti, v. hověti
hovorka (Hovorka) 253; v. i -ka
hra plamenná 48
Hrabě, Hrabětův; apelativum hrabě nemá přivl. příd. jména 189
hrabí stč., hrabě 263; v. i -í
Hradiště, jm. míst. 238
hradnosta (u Pohla) 285
hrách, hrachu 222
hrana množ. 156
hraničiti; jednání hraničící na zločinnost, spr. téměř zločinné, zločinu blízké 120
hranolek 48
hráti; hráti si něčím, v jiném významu: s něčím 31; náklad nehraje úlohu, spr. nerozhoduje 22; otázka ta hraje velikou roli, spr. má velký význam 120
hřbieti stč., v hrobě ležeti 183
hřbitov, ze stč. břitov (něm. Friedhof) obměněného vlivem slovesa hřbieti 183
Hrdlořezy, jm. míst. 219
Hrdoslav, jm. osob. nové 145
hrdý a hrd 296
hřeben 184
hřebí stč., hřebík 262; v. i -í
hřebíček, v. klinec
hřeblo 184
hriadka slov., záhonek 315
hřích; věčný hřích 47
hromnice, v. vánoce
Hrozňata, Hroznata, jm. osob. 219; v. i -jata
Hroznětín, jm. míst., z osob. Hrozňata 208, 219
hrst, 2. p. hrstě, spr. hrsti 274
hrubý (u Mšena), veliký 210
hrůzovládnouti 281
huba; dostal trochu huby (u Hlav.) 47; v. i suchý
Hujezdo (domažl.), Újezd 251
Humhal, jm. osob., od humhání, dělání hm, hum 281
husita, v. -ita
hutný = hustý, napěchovaný, obsažný; hutný jásot (u Hlav.) 52
Hvězdoslav, jm. osob. 145
hvízdati, ob. vízdat 157; v. i h
Hvozdná, jm. míst. 27
Hyacint, Hyacinta, jm. osob. 143
hýbati, ohýbati 16
hýkati 147
Hynek, jm. osob. z Heinrich, č. Jindřich 144

CH

chiméra 124
chladný; je chladno 155; v. i studený
choditi, 3. mn. chodějí (pražské) m. chodí 165
chodník dial., pěšina 46

chodské nářečí 278; v. i dloužení
chomout, stč. chomút, snad původu germánského 87
Chomutice, Chomutičky, Chomutovice, Chomouty, jm. míst. z téhož základu co Chomútov (v. t.) 87
Chomutov, nespr. Chomútov n. Chomůtov, jm. míst., z os. jména Chomút (snad něm. Homut, Hochmut) 87
Chotěbor, stč. jm. osob. 145
Choteč, jm. míst. 220
Chranibor, jm. osob. nové 145
chránící obal (ochranný), spr. chránicí 16
Chrastislava, jm. osob. nové a nespr. 145
Chrudoš, jm. osob z RK. 144
chtíti; ať si říká kdo chce co chce spr. 280
chudý, chud 294
churavý, churav 294
chuť, 2. p. chutě dodati, spr. chuti, 3. p. mn. chutěm n. chutím (pův. chutem) 274
chvíli, v. pochvíli
chyba 260
chyběti; masa chybělo, masa bylo málo, nedostalo se ho, nespr. ve smyslu: masa nebylo 181
chytiti 278

I

i po retnicích v jihoč. nář. zní: bjit, nevjim, neumjim a p. 26
-i, -u, koncovky 1. os. jedn. čísla 45
i se mění v ej po sykavkách: cejn, sejto, místy (na Litomyšlsku) také: v lejtě, lejžet 160; v instrumentálech pšenicej, volej, ulicej, nad Střelnicej (u Mšena) 210
-í, koncovka podst. jmen mužských, která jsou trojího druhu: a) vzoru Jiří: řepí, řebří, hřebí, čřeví, klí, úlí, pondělí, září, Jiljí, Jiří, Brikcí a p.; b) vzoru pův. znamení: podkomoří, podkoní, stč. polúbratřie a p.; c) vzoru pův. paní: sudí, lovčí, krejčí, pradlí, přadlí, purkrabí, markrabí a j.; skloňování je dílem pův., dílem podle pěší: pondělí a září má tvary pův.; křtící jm. Jiří a p. mají tvary pův., kde je při nich svatý nebo předložka (do Jiří), jinde podle pěší: Jiřího, Jiřímu a p.; u ostatních ob. tvary podle pěší: sudího, lovčímu, s krejčím; od sudích, lovčích, krejčích, sudím, sudími, hřebími, podkomořími 261 n.*
-ic dial. m. -ice, silnic, lavic, Bukovic m. silnice atd. 160
-ice, -ičě jedn., přípona jmen podst. 208
-ice pomnož., přípona jmen míst. (pův. -ici), má c z tj 190; 3. mn. k Prachaticům, k Lobkovicům, nespr. k Prachaticím, 7. mn. za Lobkovici 27, 191
imperativ; u sloves, která mají po dlouhé kmenové samohlásce skupinu souhlásek, bývá imper. delší s kmen. samohláskou nezkrácenou, roztříšti, shromáždi a p. 29

imputovati (úmysl), č. podkládati 123
imunita; pod imunitou kolegiality, spr. pod záštiou 123
-in; ruská jména s konc. -in, jako Puškin, mají 2. p. Puškina, 3. p. Puškinovi, 7. p. s Puškinem (ne -ým); množ. Puškinové, Puškinů atd. 235
-ina, příp. častá ve jménech porostlin 159
individuelní, spr. individuelní, individuální 63
infinitiv; nésti i nést, bráti i brát, ne však říct, moct, tlouct a p. m. říci atd. 28
iniciativa 124
Inocencí stč., z lat. Innocentius 262
instalace; nejvyšší soudní instalace, spr. instance 126
instrumentál; instrumentál doplňkový a nominativ u slovesa býti: a) příd. jméno je vždy v nom., instr. bývá jen místo staré vazby dvojího dativu (radím ti býti pilným m. pilnu), vyjímajíc příčestí, kde se jazyk vyjadřuje vůbec jinak; odtud se šíří instr. při infinitivu býti vůbec, zvláště kde má význam budoucí (chci býti, snaž se býti moudrým); zpodstatnělá příd. jména i zájmena platnosti substantivní se řídí týmiž pravidly jako jména podstatná; — b) podst. jméno je v nom., 1. má-li platnost kvalifikativní (D. je hodná žena, ty jsi kos, zpěvák nebyl, nemoc je zlá věc, zabíti není maličkost, život je jedna starost, samá starost, je celý otec); 2. zakládá-li se úsudek na vlastnostech podstatných a obecně platných (to je kniha, pes je ssavec, pokora je ponížení mysli, on je můj syn); — podst. jm. je v instr., zakládá-li se úsudek na vlastnostech nepodstatných a proměnných, a to: 1. značí-li povolání, řemeslo, úřad a pod. (bratr je kovářem), nebo dočasnou funkci (byl toho svědkem); zní-li však otázka »kdo je A« (ne čím je A) nebo jde-li o kvalifikaci, bývá i tu nom. (A je tuze dobrý krejčí); 2. vyjadřuje-li, nač a k čemu co je, zač se co béře (tělo je nástrojem duše — doplňkem ob. abstraktum); 3. vyjadřuje-li podobnost poměru (oko je zrcadlem duše — doplňkem je konkretum); jde-li však o význam metaforicky posunutý, bývá nom. (jeho duše je křišťál); 4. je-li úsudek v platnosti nějak omezen (on je mi bratrem); 5. při présentu jsem, má-li význam perfektní (je matkou), je-li s ním spojena představa změny (ráno je dítětem, v poledne mužem) — proto bývá při přechodníku přít. (jsa hochem); 6. při minulém a budoucím čase slovesa býti, zvl. mají-li význam státi se (to tele už bylo kravou, sova sokolem nebude) — proto bývá i při inf. se slovesem modálním (nedej jiskře uhlem býti) a pak při inf. vůbec; 7. instr. bývá z příčin formálních: co svět světem bude (ale mladost — radost, voják je voják), často je-li v čele věty (miláčkem jeho byl Jan) nebo vede-li k tomu har-

monie tvarová 290 n.*; vodič je nepříjemným, otázka je obtížnou, práce je nezbytnou, rádcové byli slabými, nejdůležitějším bylo dobýti táboru, spr. nepříjemný, obtížná, nezbytná, slabí, nejdůležitější 17, 147, 271; čím pak bych byla jiným než ženou? spr. co jiného než žena? 243; chybou je, že.., spr. chyba 80
interní, č. vnitřní 123
interpelovati koho, interpelace poslanců k ministrovi n. na ministra 89
intráda, z ital. intrata 113, 114; v. i -áda
-írovati, -ýrovati; slovesům jako ženýrovati, študýrovati, delektýrovati se spis. jazyk co možná vyhýbá jako vulgárním 283
-isko a -iště, v. t.
-iště (mor. -isko), přípony jmen značících místo 182
-ita, přípona jmen buď muž. z -ita, levita, jesuita, husita, mn. č. levité, husité (a d. podle sluha), anebo žen. z lat. -itas, kapacita, mn. č. kapacity (ne -ité, -iti, -itové, a dále podle žena) 127
-ius, přípona jmen lat. Georgius, Brictius, mění se v č. v -í, Jiří Brikcí a p. 262
-ivý, příp. příd. jmen červivý a p. 253; v. i -ivý

J

jak, jaký u Kukučína m. ak, aký, 315
jako; pád přirovnaného předmětu se musí shodovati s pádem, k němuž se přirovnává: příchylnost, které potřebujeme jako prvý podklad, spr. jako prvního podkladu 119; vláda pohlíží na družstva jako podnik kapitalistický, spr. jako na podnik 157
jako takový nespr. ve smyslu něm. als solcher 187
jakořka dial., takřka, tak říkajíc 46
jakožto 156
Jakubův, jm. osob. 320
jaký 95, 315
jamby; jambické verše začínající se daktylem jsou chybné 245
Jan 143
jářku 255
jarmační dial., jarmareční 46
Jaromír = Gebhard 142
Jaroslav, jm. osob., překlad jm. Valerianus 142, 144
Jaroslav, jm. míst., z Jaroslavi, spr. z Jaroslavě 148
jasno 249; jasno je pod širým nebem (svítí-li měsíc nebo hvězdy); v místnosti osvětlené je světlo (nebo tma, šero), ne jasno 155
-jata, příp. jmen osob. buď z příd. jmen, jako Milata, Hrozňata, nebo z jiných osobních jmen složených, jako Vašata, Slavata 219
jazykozpyt, jazykozpytec 248
jeden; jeden počet (eine Anzahl) nespr. 40; v. i počet

jednak, vždy jen párem, jednak, jednak 270
jednako slov. 316
jednásobní slov., z jednonásobní 231
jednati; román jedná na venkově (podle němč.) 155; jedná se o velká rozpětí, o čest domu, o to, aby..., o Helvetie, o zločin atd., spr. jde o..., běží o... 21, 120, 272, 275
jednožílový, spr. jednožilový 16
její, jejíž; jejíž středem, po jejíž stranách, spr. jejímž, jejíchž 148, 274
jejich(ž) a jich(ž), v. on, jenž
jelikož stč., pokud, vzhledem k něčemu; význam nč. (příčinný) je pozdní 156
jelito, 2. p. mn. (chod.) jelít 278
jen; nesnaží se ani jen zatušovati situaci (něm. nicht auch nur), spr. ani zatušovati 40
jenž; do něhož, spr. do něhož 274; lidé, jež nestojí, spr. již 118; jichž okolí, jichž oko, spr. jejichž 17, 274; přijde někdo, jenž se zrodil, spr. kdo 53
jeptiška, z lat. abatissa 84
Jerusalem, č. jm. místní 81
jestli; nevím, jestli..., spr. zdali 147
jesuita 127; v. i -ita
ježto; z toho důvodu, ježto..., spr. z toho důvodu (proto), že.. 23
jičinský, spr. jičínský 220
Jičinský, jm. osob. 220
Jihlava, jm. míst. 253; v. i -ava
jich(ž) a jejich(ž); v. on, jenž
Jiljí (Aegidius), jm. osob. 262; v. -í
Jimram, jm. osob. z Emeram 143
Jindřich, jm. osob. z Heinrich; odtud i Hynek 144
jinší, ve výsl. jinčí 284; v. i š
jiný; nezbývá nám jiného, spr. nic jiného 119, není jiného slyšeti než, spr. nic jiného 181
Jiří (Georgius), jm. osob. 262; svatého Jiří, svatému Jiří; od Jiří, do Jiří; za krále Jiří; jindy Jiřího, Jiřímu, o Jiřím 264*; v. i -í; Jiřího Poděbradského (svátek) 143
Jirkův, jm. osob., v ob. výslovnosti Jirkuf, 2 p. Jirkufa atd. 320
Jírů, jm. osob., dnes nesklonné 320
jistě 6
jistiti; jistěn, spr. jištěn 17
jistý, jsem jist; smrt je jistá 294, 296
jíti; bývá nevyjádřeno v otázkách a rozkazech: domů!, již domů?; také po slovesech možnosti a nutnosti: chci, musím domů 65; aby drát šel rychleji vplésti, spr. aby se dal 22; střílelo z kuše šlo rychleji, spr. bylo možno 272
Jizbice, jm. míst., pův. Jistbice, z jistba (Stube), světnice, příbytek 27
jména národní se stávají osobními, Turek, Polák, Němec, Uher, Rous (v. t.) 222
jmenitě stč., jménem 140
jmenitý stč., proslulý 140
jmenné vyjadřování na újmu slovesného, na př. přiléhání víka je dokonalé, spr. víko při-

léhá dokonale; za vypnuté-ho stavu, spr. jsou-li vypjaty 22
jméno 250; jméno podstatné, přídavné, v. t.
jmenovaný, jmenovatý stč., slavný 140
jmenovati se, často nespr. m. nazývati se, zváti se 82
jmenovitě, z příd. jm. (zaniklého) jmenovitý (jménem, výslovně jmenovaný), značí výslovně, zvláště 139 n.*
jmín, příčestí trp. slovesa jmieti, míti 249
Josef, jm. osob. 143
Jošt, jm. osob. z Jodocus 143, 144
j s i s, v. býti
Junda, asi z něm. Jux (a to z lat. jocus) příponou -nda (v. t.) 250

K

k, předložka, se mění dial. v h, jež i mizívá (Litomyšl), k Benešom -Benešom, k čemu-čemu 157; k e strýčkovi, spr. k strýčkovi 181; k u stěnám, k u vkládání, k u věci, k u shodě, k u světové válce, k u slovu, k u střelbě, k u zvířatům, k u svým, k u stařeně, spr. k, ke 18, 84, 148, 271, 273, 274; pojedu tetičce m. k tetičce (u Mšena) 210; pozvání k u plesu, spr. na ples 156; to město k sídlu zbudoval, spr. za sídlo 243; v. i pro; k u předu, spr. kupředu 273; k vůli, v. dále za heslem kvítíčko
-ka, přípona podst. jmen muž. jako mluvka, berka (koněberka), lapka, hovorka, Křička, Klečka, Všetečka, Správka, Procházka (v. t.) 253
-ka, přípona jmen ženských jako paní doktorka (jindy: paní doktorová) 265
kabel (franc. câble) 285; k á b e l, k á b e l y, spr. kabel, kabely 16; 2. p. k a b e l e, spr. kabelu, pl. k á b l y, k á b e l y, k a b e l e, spr. kabely 16
k á b l, k á b l y, n a k á b l e c h, spr. kabel, kabely, kabelový ap. 16
kabřinec, z lat. cabrio, množ. cabriones 219
kající, z káti se 116
kal, kolem Mšena, rybník 210; kal, bláto, bahno, louže a p., a odtud v míst. jm. Kal, V kalu, Kaly, Kala, na Kalech 250
kalenice (n. kalenec), ze slovesa kaliti (v. t.), slaměné došky v hlíně máčené, v. i točenice, pletenice ap. 250
kalina, jm. rostliny, snad z kal (v. t.) 250
kaliště, z kal (v. t.) 250
kalíti vodu; jiné je kaliti ocel (utvrzovati, rozpalovati) 250
kalný 250
kalous, vl. pták nečistý, z kal 250
kaluž, z kal (v. t.) 250
k a m p e l i š k a, spr. kampelička (po Kampelíkovi) 119
kantorovati 156; v. i -ovati
kapacita, z lat. capacitas: chápavost, schopnost, zdatnost, přen. člověk vynikajících schopností; v množ. podle vzoru žena 126; v. -ita

kaplan, množ. č. kaplané, spr. kaplani 148
kaplanovati 156; v. i -ovati
Karamazov 234; v. i -ov
Karel 143
karlinský, spr. karlínský 220; v. i jičinský
Karlovy Vary 157
kasárna 112, 156; kasárňa mor., slov. 251
kašírovati 283
kat (ta je na lidi jako kat) 25
katachrése 123
Kateřina, jm. osob. 143
Kaucký, vlastně Koutský, jm. osob., kdo byl z kouta, z Koutu, z Kout 27
kdo, zájm. tázací, jímž se ptáváme jen na osoby 188
kdokoli, v. cokoli
kdosi; svou vládu svěřte komus, spr. někomu 242
kdy; po celou dobu, kdy se modlil, spr. co se modlil 275
Kelč, jm. míst. z osob. Klek, 2. p. Kelka 30
kelecký, kdo je z Kelče 30
klabera, klebera, klevera, klevela, čerstvé švestky rozvařené 38
Kladruby, 6. p. v Kladrubech 281
klanečník, pův. klaničník, z klanice 282
klaněti se, 3. množ. klanějí se, imper. odchylně: klaň se 94
klanice 282
Klánovice, jm. míst. nové z osob. jména Klán 282
klapati, onomatopoet., spr.; jiného významu je klepati; klape to (něm. es klappt), spr. hraje to 219
klassa (u Kukučína), spr. klasa 315
klásti něco za něco 53; klásti vajíčka, v. nositi
klebera, v. klabera
Klečka, jm. osob., z přezdívky klecavý, kulhavý 253; v. -ka
Kleneč pod Čerchovem, spr. Klenčí, jm. míst., z kleníčí, klenový, klenkový les 14*
klepati 219
klevela, klevera, v. klabera
klí stč., lep, smola, klih 262; v. i -í
Klimeš, jm. osob., z Kliment 143
klinec slov., mor. hřebíček, č. karafiát 315
klopati 219
kloub; jíti věci na kloub 47
klouček (stč. klúček), zdrobnělina z kluk (v. Kluk) 159
klouzanda, v řeči dětské m. klouzačka 250; v. i -nda
klouzek 319
Klučanka (lépe než Klúčanka, pův. snad Klučenka), jm. míst. ze slovesa klučiti, zkopávati 159
Kluk, jm. míst., z ob. jména kluk (klk), pozemek, na němž zbyla po kácení pletiva kořenů (kluky) 159
kluk, v množ. č. (u Mšena) kluci, klucům, klucma 210; v. i hoch
klupati mor. 219
kmen osekaný 48; v jejím kmenu, spr. kmeni 274
kmoch, z kmotr 287
kněhnosta (u Pohla) 285
kněz, kněže, kněží, kněžna 189; v. i ž
kněžský 280
Kníže, Knížetův, v stč. knieže, kniežětin 189
ko-, předpona v kodrcati, kormoutiti, komíhati, s-komírati 16
koberec 48

kodrcati 16; v. i -ko
Kochan, jm. osob. 145
koleje; jezditi po starých kolejích 48
kolek, kolík rozličných způsobů, zvl. kolík na vtiskování úředních známek, sám otisk na listině, jeho náhrada ve formě nálepky 88
kolik; po kolika letech 251
kolikýž, už v stč. jak veliký, nikoli jak mnohý 251
kolise, č. srážka, utkání a p. 124
kolna, l. kůlna v. t.
kolo 2. p. kola, pův. kolesa; mn. č. kola (pův. kolesa), v stč. též vůz 127, 157
kolodře, ze skorozdři, hrušky brzo zrající 192; v. i d
kolumbarium, pokusy o zčeštění 183 n*
Komárov, Komářice, Komárovice, jm. míst. 183
komíhati 16; v. i -ko
komoří, slovo nové 262
kon, konec (dokonati), u Hlav. nespr. m. výkon, čin 49, 50
koncilium, shromáždění, zvl. církevní; jiné slovo je konsilium, rada, porada, na př. lékařů 125
kondicionál přít. m. minulého: jak snadná b y l a b y tehdy oprava, spr. byla by bývala 53; kondicionál zanedbán: málo byste jich viděli, kteří n e m ě l i, spr. kteří by byli neměli 272
koněberka 253; v. i -ka
konečník 185
konsilium a koncilium, v. t.
kontakt, č. styk 123
k o n t e m p l a t i v n í kázeň (nesmysl) 126
kopie 125
kopírovati, z franc. copier, prostřednictvím něm. 283
Korduláč, základem něm. Kordolatsch, Khardelassen 269
Kořim, jm. míst., tvar dial. m. spis. Kouřim 251
Korint, 6. p. v Korintě 253
k o ř i s t, spr. kořist 148
kormoutiti 16; v. i ko-
korotev ob., stejněním z kuroptev 155
koruna, zkráceno Kč (Kčs) 250
Korutany, 6. p. v Korutanech (stč. -ích) 280
Korytná, jm. míst. 27
kosinka (u Mšena), peroutka 210
kostra 49
k o š í k á ř, spr. košikář 273
Kouba, jm. osob. 222
Kouřim, jm. míst., stč. Kúřim, dial. Kuřim a Kořim 251
Kouša, jm. osob., asi domácký tvar z Kunrát (Konrád) n. Kouba (Jakub) 63 n.
kout; zhnilé kót (na Kroměřížsku), babí kout 252
Koutský, v. Kaucký
kovárna 112
k r a j n ě v ý s t ř e d n í způsob, spr. zhola nevhodný, zvrácený 50
krajnost; žene to do n e m o ž n é k r a j n o s t i, spr. že už to dále ani nejde 50
krajský 280
králová a královna 266; v. i -ovna
kralovati 156
Královské Vinohrady 156
Kralupy, 6. p. v Kralupech 280, 281
Kramolna, jm. míst., pův. asi Kra-

molná, z ob. jm. kramol, hádka, svár 27
krása, krásný 207
Krasava, jm. osob., nové 145
Kraslata, jm. osob. 208
Krasletín, jm. míst., z osob. Kraslata 208
kraslice (pol, pisanki, slovin. pisanice, u Č. Dubu kraclice), souvisí se slovesem krášliti (pův. krásliti), vlastně s příd. jménem kráslý n. kraslý (nedoloženým); odkud snad i jm. osob. Kraslata 206 n.
kraslovati vejce, v. krášliti
krásně, v. nakrásně
Krásnoslava jm. osob., nespr. novota 145
krásný; pův. význam asi zářivý, žhavý; z toho význam stč. (i rus.) červený 141*; krasší, spr. krašší 118
krášliti, okrášliti, z pův. krásliti, okrásliti, podle krášlen, okrašlovati; krásliti vejce, u Nechanic dosud kraslovati vejce 208
krčma, základem něm. Kretschmen 269
křečovatěti; 3. mn. křečovatí, spr. křečovatějí 118
krejčí, 2. p. krejčího (sudího), 3. p. krejčímu (sudímu), ob. i krejčovi; množ. č. krejčí, 2. p. krejčích (sudích, lovčích), ob. i krejčů, 3. p. krejčím, ob. i krejčům atd. 261 n.*
krejčová 266
krematorium, pokusy o zčeštění 182 n.*
křemen 128
Křička, jm. osob. z přezdívky 253; v. i -ka
krouhati, do kruhu ořezávati, krájeti, na př. zelí; jiný význam má hoblovati 186
kroutiti 284
krůček 44
krušný; krušná práce 47
krutý 284
krvavý 253; v. i -avý
krystalisovati ke středu (u Hlav.) 49
kteraký 95
který; s kterým, v kterém, ke kterému 254
ku, v. k
Kubín, jm. osob. z Kouba, Kuba (Jakub); též slov. jm. míst. Kubín, příjmení Kubínský 220
kudla, asi z franc. coutelas m. se změnou rodu a změnou t—d asi podle kudla, chuchval hustých vlasů 127
kujný 48
kůlna, l. než kolna, dial. kulňa, stč. též kólně; 2. p. množ. kolen; ze slova kolo (v. t.), kola = vůz, tedy přístřeší na vozy 27, 127
Kummet něm., z jaz. slovanských 87
Kuneš, jm. osob. z Kunrád, Konrád 144
Kunžák, jm. míst. z něm. Kunigseck (novoněm. Königsecke) 251
Kunžvald, jm. míst. z něm. Kunigsfeld 251
kupředu 243
Kuřim, jm. míst. mor., tvar spis. Kouřim 250
kutati (u Hlav.) 49
kutý Němec, spr. kovaný 46
kvečeru, spr. k večeru 188
kvítíčko (u Komenského) 42
k vůli úspoře, spr. pro úsporu,

z úspory 22; zmírniti krok k vůli dýchání, spr. aby mohl dýchati, vydechnouti 274
-ký, přípona jmen příd. brzký, blízký, nízký, hezký, sladký, prudký 26, 280
kyn splniti, spr. pokyn, rozkaz 241

L

l se ztrácí vedle druhého l: Vilém z Wilhelm 127
-l, přípona v trupel, obrtel a p. 128
labeta, labetka (něm. labét sein, z franc. la bête, zvíře), hra beze vzatku (štychu) 34
labužník (stč. také labužka, labužník), z franc. la bouche (c'est pour la bouche), spíše však z kmene lab- (= lízati), které je v starobulh. lob'zati, lobyzati, líbati, rus. lábziť, lichotiti, lobza, rozmařilost 33 n.*
Lada, jm. osob. 145
lajdák, z pol. łajdak, łajda a to z lit. laidókas, zpustlík; odtud i sloveso lajdati 88, 318
lajska, lišna 80
lákavý 253; v. i -avý
lanckrabí stč. 263; v. i -í
lapka, loupežník 253; v. i -ka
Larissa, lariský 254
láska 213; láska pro rostlinu, spr. k rostlině 119
laskavý, jsem laskav 294
látro, stč. též látr, z něm. lâfter, lachter, míra asi 3 lokte; tisíc láter m. tisíc láter hromů 160
lázně 49
láže, z ital. l'aggio 34
lebka, přílba; přešlo i do něm. v tvaru lebko, lepke 269
léčba, l. léčení 215
léčebnice, zbyt. novotvar m. nemocnice 215
léčení 49
léčivo, zbyt. novotvar m. léky 215
ledaják, utvořeno podle lajdák (v. t.) 88; kolem Brna 318
ledečský okres; Ledecký, jm. osob. 27
leden, ledný měsíc 238
legrační, z legrace 224
lehký; je lehka, spr. lehká 119
lék 49
lékař žena, spr. lékařka 265
lektorka 265
lelek, v stč. bukač lesní, nyní caprimulgus; lelky chytati, lapati, lelků hleděti, hledati, lelky prodávati, polykati; odtud i lelkovati 11
lelkovati, hleděti jako lelek, jako sova, výr; jiné je civěti, zevlovati 10*
Lenfelda, jm. osob. z Lenfeld 222; v. i -a
lenivec 213
lenivý 213
Lenka, jm. osob., nečeská zkratka z Magdalena, nikoli Eleonora 144
lenoch, stč. polehadlo, z něm. Lehne; odtud i lenoška, Lehnstuhl 27
lenoch, lenost 213
lep; dostati koho na lep, chytiti se na lep 213
les, lesa 157; v. i Český les

lesk, v. stahovati
Lešek, jm. osob. pol., zdrobnělina z Lech nebo z Alexej, Alexander 144
letnice, v. vánoce
léto; ve 3 létech, spr. letech 16
levita 127; v. -ita
Lexa, jm. osob. z Alexej 143
ležeti; ten n. onen výraz neleží dětem správně, spr. nevyvolily ho správně, nepřipadly na správný 121; to leží v povaze vesničana, spr. to je 120; poukázka leží u (liegt bei) 218
ležina názední (Mauerkonsole), spr. konsolka na zeď 215
lháti, 3. mn. lhou, spr. lžou 274
lhavý 253, 294; v. i -vý
lhostejný; byli lhostejni, spr. lhostejní 147
Lhotka množ., jm. míst., m. Lhotky, jako louky-luka 27
Libeň, jm. míst. 184
líbeznost, líbezný 213
líbiti se 167
Libomír, jm. osob. stč. 145
libomudrc, zastaralé 214
libovůle; jednati podle své libovůle, spr. po své vůli, jak se mi líbí, po svém 50
Libuše, jm. osob. za cizí Amalie 142
Lidoslava (nespr. Ludoslava), jm. osob. nové 145
líheň 183
lítý 213
Lipany, jm. míst. 26
Lipov, jm. míst. 237; v. i -ov
listař, listonosič, listovník, zastaralé m. listonoš 215
líšeň 80
lišta, z něm. Leiste 80
Litava 253; v. i -ava
Litoměřice, Litoměřičan, Litoměřičák 189; v. i -c
lloydový 213
lněnice (Leintuch), zastaralé 214
Lobkovice, 3. mn. k Lobkovicům, 7. mn. za Lobkovici 191
logicky přeskakovati (nesmysl) 125
lokál na -u, -ovi, v. dativ; díl i dílo, 6. p. v díle 87; množ. lokál jmen místních má koncovky -ích (v Rakousích, v Bavořích, ve Vlaších a p.), -ech (v Korutanech, v Kralupech, Doudlebech), -ách (v Čechách, v Uhrách, v Dušníkách) 280
lom 82, 214; Babí lom, v. babí
lomka (u Mšena), košík 210
lotr, upadl mezi lotry 213
lotrovina, lotrovna 213
loubka (u Mšena), půda pod střechou 210
louka 213, množ. louky, ob. luka 27, 156
loupež 213
louskátko, zbyt. novotvar za louskáček 215
loutka drátěná (Drahtpuppe), spr. loutka, panáků na drátkách 216
lovčí 263; v. i -í
lože kabelové, l. kola, l. nemocného 214
ložiště, zbyt. novotvar m. ležení 215
luciper, z lat. Lucifer 188; v. i-f
lučina 213
lučnatý 213
luh 213
Lumír, jm. osob. z RK. 143, 144

lůno 213
luskadlo, zbyt. novotvar za louskáček 215
Lutobor, jm. osob. 145
Luxemburg, Luxembourg, spr. Lucemburk 271, 272

M

macloušek (u Lysé n. L.) m. masloušek, máselník (druh klouzku) 206; v. i maslouch
Magdalena, v. Lenka
magické fluidum 124
magnesiové světlo (u Hlav.) 49
Mahulena jm. osob. 145
Mach, Mácha, domácké tvary z Matěj 159, 287
Machů, jm. osob., dnes nesklonné 320
máj 213
májová slavnost 213
málo; málo let, po málo letech, stč. malá léta, po malých letech 251
malodráhy (Kleinbahnen), spr. drobné, menší dráhy 19
malost 214
malostatkář 214
maluvka (u Hlav.), spr. malůvka 46
malý; věc malého významu, malá voda 213; chov malých zvířat (Kleintierzucht), spr. drobných, drobného dobytka 216; malý v stč. též o počtu, v. málo
maminka 213
manďák, levák; manďačka, manďavý a p., mor. z ital. manco 252
manžel, 2. p. manžela, 5. p. manžele (nespr. manželi) 280
Mariánské Lázně 157
Mařík, jm. osob., domácký tvar z Mauricius, Mořic 220
markrabí stč. 263; v. i -í
marný 294; v. i -ný; bylo to marno 295
Martinů, jm. osob., dnes nesklonné 320
máselník, na Táborsku másník (z másloník), podmáselník, jm. hub 206
másliti od máslo 208; v. i mašlovati
maslouch, zdrobn. masloušek, z máslo jako blatouch z bláto 206; masloušek, macloušek, klouzek 318
másník, v. máselník
massáž (u Hlav.) 49
mašírovati obec. 283
mašlovati, z másliti 208
materielní škoda, č. hmotná 124
matiční 282
matka, 3. p. matce, přivlast. matčin, slov. matke, matkin 160; matka křídlová, nevlastní, uchatá 214
matura, spr. maturita 215
mázdra, z maso 191; v. i -d-; mázdry (u Hlav.) 49
med 136
medaile, z franc. médaille 285
měďnatý drát, spr. měďnatý 214
Medřič, z Mezříč (Meziříčí) 191; v. i d
medvíče, spr. medvídě 274
měkký, měkkýš 214
-men, příp. v plamen, pramen, křemen, strumen 128

Menčík, jm. osob. z kompar. menčí, spis. menší 284
měřidlo plynu, vody, spr. plynoměr, vodoměr 215
měřiti 278
měrka ovsa, spr. mírka, stč. mierka 274
měsíc, měsíček, měsíčný 189; v. ic
městský 280; -á škola 211
měšťanka, měšťanská škola 211
měšťanosta (u Pohla) 285
měšťanská škola 210* n.
meta, č. cíl 123
Mexiko, jm. míst. 81
Mezibrodí, jm. míst. 215
Mezihoří, jm. míst. 215
mezikupec (něm. Zwischenhändler), spr. překupník, stč. přemykač 64
mezipodatka, spr. prozatímní, zatímní podatka 215
mezipředání, spr. přechodní, zatímní odevzdání 215
Meziříčí, jm. míst. 215; dial. Medřič 191
meziříčský; z Meziříčí 29
mezisprávа, spr. průchodní správa 215
mezitímní, spr. zatímní, přechodní; jen právnicky: mezitímní spor 215
mhm, citoslovce 281
mi v nář. jihoč. zní mji 26
Milata, jm. osob. z příd. jména milý 219; v. -jata
Milaveč jedn., jm. míst., snad z osob. jm. Milavec, Milávek, už od 15. stol. Milavče, do Milaveč 220
Milešovice, jm. míst. 220
Miletín, jm. míst. 208; z osob. jm. Milata (v. t.) 219, 220
Milevice, jm. míst. 220
Milík, jm. osob. ze jmen s Mil- (Miloslav a p.) 144
Miloslav, jm. osob. 143
Milosta, Milota 285
milostný poměr 213
Milotice, jm. míst. 220
Milouš, Miluše, jm. osob., z Miloslav a p. 144
milovník; paní X. je toho milovník, spr. milovnice 24*
Miluše, v. Milouš
Miluška, jm. osob. 145
milý; milo ho poslouchat 295
mimo toho, mimo olova, spr. mimo to, mimo olovo 18
mimotní nespr. 51
mince ošoupaná (u Hlav.) 48
Miroslav, jm. osob., překlad něm. Friedrich 142, 143
Miroslava, jm. osob. 145
místo, a) předložka (v stč. též záložka), znamená 1. na místě (místo Boha), 2. záměnu, omyl, nespr. nahrazování a p.: místo raka žábu (nespr. v tomto významu na místě, na místo); — na místě se klade, 1. kde jde o zástupce, náměstka (na místě božím, na místě svého knížete), 2. kde jde o záměnu podmínečnou (já na tvém místě bych s ním nemluvil); — na místo vyjadřuje směr k tomu, co znamená »na místě« (zvolili ho na místo Neklanovo), v ob. jazyce též o záměně, omylu a p. (= místo), ale jazyk spisovný se tomuto významu vyhýbá 275 n.*; b) příslovce; místo aby šel do školy, šel.... 257 n.; na místě, aby... spr. místo, aby 218

místopředseda; paní místopředseda, spr. místopředkyně 24*
mistr; je na to mistr (o muži i o ženě) 25
mistrová 266
mistrovati 156
mistryně a mistrová 266
míti, stč. jmeti, patří k slovesu jmu (jieti) a znamená tedy »míti uchopeno« 2; příč. trp. stč. jmien (nč. jmín), jměn, měn (měný) 250; míti s otázkou rozvažovací (mám co dělat) 65; mám co jísti, v. co; s kým, s někým nic nemíti, pův. mám s ním činiti, nespr. mám s ním co činiti 68; míti za zlé 96; jakých zásluh má, spr. jaké zásluhy 147; ta věc se má tak a tak, spr.; s tou věcí se to má tak a tak, asi vlivem němč. 187
mitvem 156
mlachuba 236
Mladen, Mladena, jm. osob. 143
mladý, mlád 294
mluvka 253; v. i -ka
mlýn; voda na můj mlýn 47
mm, citloslovce 281
mnoho let, po mnoha letech, v stč. mnohá léta, po mnohých letech 251; zachránila ji před mnoha roztrženk, spr. před mnohými roztržkami, před mnoha roztržkami 271
mnoholičný, spr. mnohotvárný, rozmanitý 50
mnohý v nč. skoro totéž co některý (mancher), v stč. též o počtu 251; v. i mnoho
moc', spr. moci, ob. moct 241
moci vyjadřuje též možnost úsudku: zde může (mohl by) býti zajíc 8; nemohl nepozorovati 6
mocný, v stč. mocný list, poručník, mocná osoba, mocný výrok (Machtspruch) 187
moct, spr. moci 29
mohovitý, mohvitý, v. movitý
mohutný, pův. mocný; význam nč. je podle mächtig 221
mohyla = hromada, pahorek 184
mohylnice, místo mohyl (v. t.), nevhodný název pro kolumbarium 184
mochomůrka ob., stejněním z muchomůrka 155
Morašice, jm. míst. 191
morati, srb., chorv., slovin. musiti 3
Most, Mostek, Mostky, jm. míst. 237
movitý, pův. bohatý, zbožný m. jmovitý (od slovesa jmieti, míti); spojením s mohu změněno tvarem v mohvitý, mohovitý; vlivem movere nabylo movitý významu dnešního, který je ve výraze »jmění movité i nemovité« 221
možný; je možno říci 294
mračno 249
mraky, mraka 250
mravotnosta (u Pohla) 285
Mrchojedy, jm. míst. 219
Mstiboj, jm. osob. 143
mstíti, pomstíti (se) nad kým; mstíti (se) na kom = vzíti si odplatu na kom (třebas nevinném), pod. u slov msta, pomsta; vazba s předl. na se šíří vlivem němčiny 28
Mšeno, něm. Wemschen, z výrazu ve Mšeně 237

můj, tvůj, svůj; lásky, Diany svojí, spr. své 241; svojí satyrickou stránkou, se svojí sestrou, spr. svou 148, 274; mí sousedé, spr. moji 241; na úvod položím několik posudků mých knih, spr. svých 53

muka, množ. 156

musiti, iterat. musievati, musívati 9; slov. musieť 9; je z něm. müssen; stč. bylo museti, musiti, v nč. jen musiti; mezi musiti a museti rozdílu není a nebylo, ale pol. musieć = musiti, musić = nutiti; pod. slov. a val. moset, mosit 9*; znamená 1. nutnost (musím to udělat), 2. logickou nutnost nebo pravděpodobnost (někde musilo pršet, spr.; také záporně: nemusí mít zdravý rozum); jiného významu jsou výrazy: jest mi činiti, jsem dlužen (je dlužno něco učiniti) 1 n.*; chod. mušiti 278

mutýrovati 283

mysl; množ. mysle, spr. mysli 148

Myslibor, jm. osob. 145

mysliti, od slova mysl 208; mysliti — myšlen, přemýšleti, přemyšlovati 208

myšlenka 188

mzda, 2. p. množ. mezd 92

mžourati 273

N

na, předložka; pětkrát na měsíc, spr. do měsíce a p. 287; následovalo na to, spr. potom 18; ve výrazech: hrnec na vodu, forma na kulky, továrna na stroje 92; na mále, nakrásně, na krátce, na dlúže 141; na bíle dni 238; na dol slov., spr. nadol 315; na a nad při slovese se mstíti (v. t.); v. i pracovati, připojovati, pro, spojovati, starost, účastniti

-na, příp. slov. cihelna, kúlna, dílna; střídá se s -ně: kúlna, stč. kólně, dial. kulňa 127

-ná, příp. jmen míst. Deštná, Hvozdná, Korytná, Kramolná 27

nabízeti komu svých služeb, spr. své služby 156

náboženský 280

nádba; míti co v nádbě dial., míti úmysl s čím, nadíti se čeho 127

nadíti se 156

nadosmrti 192

nadýl 50

nahraditi 185; nahražen, spr. nahrazen 17, 118

nahražovati, spr. nahrazovati 17, 118

nahý; nahá pravda, spr. holá 156

nacházeti; v půdě se mohou nacházeti škodliviny 21; nacházeti se v evidenci 218; v. i nalézati

najmě dial. 46; slov. najmä, spis. zejména 140

nak, ve výrazech vznak, navznak, naznak, z předl. na jako přík. pak (v. t.) 192, 222

nakrásně, třebas; v stč. i prosté krásně (ob. s by, byť); snad

předložkový pád jako nakrátce, nadlúže s významem krásný = jasný 140*; mor. to je na krásně, to je zřejmé, patrné 141
nalézati, nacházeti se spr., jde-li o možnost nalezení třeba i bez hledání: tam se nalézají hřiby = tam se najdou; v tomto významu lze je nahraditi slovesem vyskytovati se nebo tvarem nezvratným (lidé najdou, člověk najde); jinde je nespr. m. býti: v koutě se nalézá oltář, statek se nalézá v pořádku, ministerstvo se nalézá v stavu demise 172 n*, 146
náležeti někomu (o majetku); náležeti ke komu (o příslušnosti) 243
namahavý, spr. namáhavý 273
náměstek, kdo je na místě něčím 258
namyšlený dial. 46
nanésti; nanešen, spr. nanesen 17
nápadně živý (auffallend), spr. neobyčejně a p. 56
napáječ, spr. napaječ 16
nápis a napsání 89
napnouti; napnut, spr. napjat; napětí 17
napojnosta (u Pohla) 285
napokon slov. 50
naproti, stč. proti(v) někomu jíti spr.; jíti někomu vstříc, výraz knižní 31
nářeční, z podst. jm. nářečí 29; v. i -ní
násep, ze slovesa súti (v. t.), sypati 74
následek; následky (u Hlav.), spr. následky 49
následek; následkem poškození, spr. poškozením, z poškození 23; následkem velkých mrazů, spr. velikými mrazy 147, následkem toho, spr. tím 22, 121
následovati na to, spr. potom 18
následovně, spr. takto 21
následující (před výčtem a p.), spr. tento, toto 21, 82, 146
naslouchati někomu, spr. poslouchati někoho 243
nasnadě; rozřešení je nasnadě 191
náš, naše 44
našíř 50
náton chod 279
naučiti se to doma, spr. tomu 119
navádíme jich, spr. je (4. p.) 119
navázati lze, co bylo přetrženo, přerušeno; navázati v celky, spr. spojovati, slučovati 122
navoněti se (něčeho), 3. mn. navonějí se 94; v. i voněti
navoniti (šátek, nav. se), 3. mn. navoní, rozkaz. zp. navoň, příč. min. navonil 94; jiné je navoněti (v. t.)
navýš, na výšku; míti něco navýš (u Hlav.), spr. něco navíc, o něco víc 50
navzájem 171
nazdárek, l. nazdar 252
názední, v. ležina
naznak, v. nak
nazpamět 192
-nda, příp. jmen flanda, banda, dupanda, vojanda, fešanda, klouzanda, houpanda, finda a p. 250
ne, v. zápor

ne —jen; nepozval na svatbu jen nejbližší příbuzné (t. j. i vzdálenější); nepozval na svatbu — jen nejbližší příbuzné (t. j. nikoho jiného); v tomto případě se vyjadřujeme raději kladně (pozval jen) nebo užíváme spojky než (nepozval než) 88
nebe (pův. nebo), 2. p. nebe (pův. nebese) 157
nebezpeč, spr. nebezpečenství 241; v. i bezpeč
něco 242
nedaleko města, 2. p. podle výrazu blízko města 38
nedobytný 160; v. i zápor
nedomrlý 160; v. i zápor
nedoživý (u Hlav.), spr. neduživý, nedomrlý 50
neduh 160
Něhoslava, jm. osob. nové a nespr. 145
nechávati; kde cikáni nechávali svých mrtvých, spr. své mrtvé 274
nejaký slov. 316
nejetný, slovo nespr. utvořené, indiferentní 286
nejposlednější, v. poslední
nejprvnější, v. první
nejvyšší velitel 89
někdo 242; dial. něhdo, nědo, pod. něhde, něde 157; v. i h
nekompetentní, č. nepovolaný 124
Němec, jm. osob. 222, 287
nemoc 49
nemocný, nemocen 294
nenáročný 188
nenáviděti bohy, pův. bohů 242
neodvisle od něho, spr. nezávisle na něm 272
neochvějně, spr. pevně, statečně 120
neosobné vyjadřování; Pan X. se jmenuje přednostou, dáváte se do pense 184
neplecha; 160; v. i plechý
nepoměrně; v. poměrně
nepostradatelný, spr. nezbytný 146
nepředpojatý, spr. nezaujatý, nestranný 14
neprozíravost, 1. neprozřetelnost 50
nerosty (u Hlav.) 49
nesmírný 160; v. i zápor
nésti; příč. nešen, spr. nesen 17
neščápený mor., eufemismus m. neščastný a zatrápený (zatracený) 252
neščasnúcený val., eufemismus m. neščastný 252
Neuern, jm. osob. 234
neukrotitelná touha, spr. nezkrotná, nesmírná 121
nevčas; přišel v nevčas, spr. přišel nevčas (ne včas) 319
nevděk, podst. jm., pův. příslovce »ne vděk« (jako nevhod, nevčas a p.) 319; v. i vděk
Neveklov (Newikluff) 234; v. i -ov
nevesta slov., mladá žena 315
nevhod přijíti 319
nevídáno, z pův.: to nebylo nikdy vídáno (ironicky); slov. nevídali (chlapa)!; nevídáno šesták, dial. nevídáno šestáku 319
nevrlý, kdo nevře, nevaří s někým 160; v. i zápor
nevyhnutelný; jsou nevyhnutelny, spr. nevyhnutelné, nezbytné 119

nezbytně 6
neznesník slov., nesnesitelný člověk, protiva 315
neženovaně, spr. bez rozpaků, bez ostychu, bez váhání 283
-ní (-ný) příp., kterou se od substantiv vzoru znamení tvoří příd. jména, jako obilní, úlisný, perní, zádušní, nářeční 29; zpodstatnělá příd. jména s příponou -ní jsou slova povodeň, pochodeň atd. 183
nic, v. genitiv záporový
nicka spr., obyčejně však nula; »nicka« mívá význam přenesený 188
niečo slov. 316
niekde slov. 316
niveau, č. hladina, úroveň 125
nízkosrbecký (z Nízké Srbské), spr. nízkosrbský 159
nízský, spr. nízký 280
nk se mění v ob. výslovnosti v ňk: posunky-posuňky, prostranky-prostraňky, na výminku-na vejmiňku 273
noc, z nokť, rus. noč; ponocný, odch. noční 189, v. i c; noce, spr. noci 274
noha; žíti na velké (svobodné) noze, nespr. 156
nominativ jako přístavek neshodný při výrazech jméno, název, příjmí, titul, heslo, nápis (jméno Jar. Vrchlický, pod jménem Jar. Vrchlický a p.); rovněž, uvádí-li se titul nebo název knihy, spolku (v románě Psohlavci, v besedě Barák); jde-li o skutečné jméno, mění se v přístavek shodný s apelativem (v městě Praze, s králem Václavem); při slově firma bývá jméno buď ve tvaru přivlastň. příd. jména (firma Topičova, t. j. závod Topičův), jindy obyčejně v nom. (s firmou F. Topič) 318*; nominativ v adresách, v záhlaví dopisů, dekretů a p. v. dativ; nominativ a akusativ ve výrazech cítím se zdráv, zdám se zdráv, vidím se zdráv n. zdráva 30; nominativ a akusativ na vyjádření kolikosti ve větách bezpodmětných: bylo toho fůra, bylo tam hromadu dětí 282*; jsou viděti stopy, spr. jest viděti stopy 22; pestoresa znamená dýka, spr. dýku 270; nominativ a instrumentál u slovesa býti, jsem, budu, v. instrumentál; u slovesa zdáti se (v. t.); že zářils poddaný, já kníže pravý, spr. jako poddaný, jako kníže 243; že kachna, jež se ztápí k žití, loď bědná výš a v hloub se řítí, spr. jako kachna 243; nominativ a vokativ, v. t.
nos; to mu nejde pod nos 47
nositi; slepice nosí (nese) vejce, hmyz vajíčka klade; ovocné stromy nosí (rodí) ovoce, dub má žaludy 64
Novomír, jm. osob. nové a nespr. 145
novomanžel; 4. p. množ. novomanžele, spr. novomanžely 148
nozdra, z nos 191; v. i d
nutný; jsou nutny, spr. nutné 17
-ný; příp. jmen příd., jež mívají tvar jmenný, nemocen, dlužen, smuten, ale marný, vážný, obecný 294
nyní a teď, v. t.

O

o, předl. ve výrazech opříti, zachytiti se o něco, na Slovensku také uviazať o lesu, priviazať o koreň, pripínať o konár, pribiť o podnebie; v češtině je tu vesměs předl. k, ke 93; lože o tlouštce dvou průměrů, spr. ztloušti, tlusté; spojky o pevnosti $^4/_5$ vodiče, spr. které mají pevnost 18

-o, přípona některých příslovcí 45

obal, z obval 128, v. i v; obal (embaláž), jiné jest obálka (knihy) 52

občanská škola, l. měšťanská 210*

obdivovati mohutnost bouře a p., spr. diviti se jí 121, 275

obdržeti příložky, spr. dostati 20

obeclista (u Pohla) 285

obecný 294; v. i -ný

obejímati, spr. objímati 18

oběsiti, z obvěsiti 128; v. i v

obezřetný, spr. obezřelý 51

obhajoba, spr. obrana 118

obháněti 279

obchod a závod 157; obchod s něčím 95; obchod v hrnci 187

obilní, z obilí 29; v. i -ní

obírati se s něčím 95

objati, spr. obejmouti 181

oblak, z obvlak 128, v. i v; množ. č. oblaky, oblaka 27, 250

oblast 319

oblek, z obvlek 128

obnášeti; vrstva obnáší, spr. činí; váha toho obnáší, spr. to váží 21; dovoz obnášel x dolarů, spr. měl cenu 146

obnos, spr. částka, peníze 120, 146, 214

obor stč., souhrn lidí nějakým společenstvím sdružených, také okruh (obor světa), buď z obrati nebo z ob-vor anebo i z ob-orati, v nč. pole činnosti vědecké, umělecké, řemeslné nebo živnostenské 1In*; v. i odbor

obora, z ob-vora jako závora 12

oborník (v osob. jm. Oborník, Voborník), správce, strážce obory 14

obraz; opilý pod obraz (t. j. boží) 160

obročnosta (u Pohla) 285

obroubený, obruba (na Kroměřížsku), ale vróbiť (vroubiti) 252

Obrovice (Obrowitz), jm. míst., spr. Zábrdovice 187

obrtlík, zdrobnělina z obrtel (obvrtěti) 128

obrtnúti sě stč. (obrátiti se), z obvrtnúti 128

obůr, obor, co jeden sedlák stačí oborati 12

obydelnosta (u Pohla) 285

obývati něco (podle něm. etwas bewohnen), spr. někde 29; obýval domek, spr. v domku 147

ocitnouti se, spr. octnouti se 45

oči; býti komu trnem v očích, v. trn

od; ten list vychází od několika let (seit), spr. několik, po několik let 57; daleko od, v. daleko; ode dávna, spr. odedávna 273

odbaviti, zbytečná novota; slavnost se odbavila bez neho-

dy, spr. vykonala, odbyla 188
odbor (slovo utvořené Markem), část nějakého většího oboru lidské práce zorganisované dělením na několik částí; odtud odborný, odborník s významem bližším k slovu obor (v. t.) 12 n.*
oddolati, spr. odolati 272
odebírati, spr. odbírati 18
odečítati, spr. odčítati 18
odium excentrika 124
odkoukávati, spr. pozorovati, všímati si něčeho 121
odkrojený od světa, dial. 46
odlehčiti; spojky musí býti odlehčeny, spr. spojkám musí býti odlehčeno 19
odnášeti, 3. mn. odnáší, spr. odnášejí 118
odolati, vydržeti; neodolati čemu, nepodlehnouti; nespr. m. zdržeti se čeho, obejíti se bez čeho 122
Odolen, stč. jm. osob. 145
odpadati; odpadá natírání sloupů, spr. není třeba je natírati 21
odpadnouti; v slovníku odpadly nelatinské živly, spr. nejsou uvedeny 272
odpásť slov., propásti v smyslu pův. 91
odpomoc, spr. pomoc proti něčemu, náprava 121
odpomoci; tomu se dá odpomoci, spr. pomoci 22
odpor; v odpor bráti, v. t.
odpověděti k otázce a také (s jiným odstínem) na otázku 156
odrakouštiti, rozl. spis. odrakoušť, spr. odrakoušti 29
odsávati, spr. odssávati 16
odsouti; hláska se odsula, je odsuta (vl. = odsypána) m. odsunula se, je odsunuta; proto lépe: zanikla 76
odsouvati 75; v. i -souvati; odsouvati se (v mluvnici) 76
odtáhnouti koho od služby 218
odveleti koho kam (abkommandieren), l. přikázati 188
odvislý od napěti, spr. závislý na napětí 22
oekonomie, spr. ekonomie 63
officielní, spr. oficielní 63
Ofka, jm. osob., Eufemie 144
oheň 157
ohlásiť sa slov., ozvati se 315
ohled; v ohledu bezpečnostním, spr. pro bezpečnost 21; v tom ohledu, spr. v té věci, poté stránce 21, 121, 275; s ohledem na napětí, spr. podle napětí 21
ohledupln ý způsob, spr. šetrný 120
ohraditi; ohražen, ohražení. spr. ohrazen, ohrazení 17
ohřáti; ohřatý, spr. ohřátý 273
ohřávati, spr. ohřívati 274
ohybati, spr. ohýbati 16
ochránce 25
-oj; ruská jména na -oj, -aja, -oje, Tolstoj, Sadovaja, Carskoje Selo se skloňují podle chudý: 2. p. Tolstého, Sadové, Carského Sela 235
oje, pův. stř. (2. p. ojese), na Moravě a na Slovensku dosud; v Čechách již v stč. oje žen., kratší tvar oj (ob. voj) 157
okamžitý; obtíže okamžité situace, spr. nynější 146
oko 157; v. i oči
okuláry, slovo domácké, spis. brejle 215

Olbram, jm. osob., z Wolfram 144
Oldřich, jm. osob. 143
Olíva, jm. osob. cizí 144
Olomouc žen., dial. ten Holomóc, Volomóc, Volmóc 251
olověnka, zbyt. překlad slova plomba 215
omezovati se na popis, přestávati na popise atd. 121
on; u něj, spr. u něho 148; 4. p. muž. jej, na něj, naň (živ. i neživ.); jeho, nepřízvučné ho (ze jho), na něho (jen živ.); přines ho (maso), spr. je 221; zdvihnuv ho (hřídel), spr. jej 17; vzal ho (odznak), spr. jej 148; navinouti na něho (pásek), spr. naň, na něj 17; jich lana, spr. jejich, jejich uložení, spr. jich 17; jich(ž) pomoc, spr. jejich(ž) 118; v jich sluchu, jich požitky, spr. jejich 147; její, v. t.
ondieť slov., 3. os. jedn. ondie; jiné je ondiť 315
opak, z pak 222
opce, svobodná volba, z lat. optio; odtud i opční 224
opera 127
operace říznā 49
opět, ze slova pata 32; = po druhé, znova; nespr. m. zase 122
opětovati, stč. též opiecěti, z opět 32
opis a opsání 90; v. i předepsání
opitý, kdo se opil 64
oplen, oplín 128
oplotiti; oplotěn, spr. oplocen 184
Opočen, t. j. opočen (opočný) hrad 239
opolna (u Hlav.), spr. opora 50
opomenouti, spr. opominouti 53
opříti se o něco 94
oproti, nespr. (i jako slovakismus v č.) m. proti 40, 192; politika oproti Československu, spr. proti, k 147
orba 92
Oreb, jm. místní 81
orební stroj, spr. orací n. hospodářský, rolnický 92
orgie slaviti 124
orodovati, stejněním z orudovati 155
orusiti zajíce (ohajtlovati), snad z orušiti (v. i rušiti) 128
Oslava 253; v. i -ava
osobnictvo, nevhodné slovo m. personál 184
osouti se, otřásti se, dostati »ospenec« (husí kůži) 74; v. i súti
ospenec, v. osouti se
ossutiny, v. osutiny
-osta, příp. jmen podst. jako starosta, přednosta a j. (zvl. u Pohla) 285
Ostaš, jm. míst., z Eustach 159
ostřejší mysl, spr. bystřejší 120
ostrov, z kmene sreu- (z něhož i struha, strumen), téci 128
osudný; jsou osudny, spr. osudné 119
osutiny, ossutiny (osýpky) 74; v. i súti
ošoupaný (u Hlav.), vulgár. 47
otáčeti; 3. mn. otáčí, spr. otáčejí 17
otava; 2. p. množ. chod. votáv 278, 279
otázka platební nedovoluje, aby..., spr. plat 122; otázky rozvažovací (deliberativní), co

dělat?, koho poslat? a p. 65
-otecko slov. 254
otepliti, od teplý 208
otesliti, v. tesliti
o t e v í r a t i, spr. otvírati 18
otevřený; mužné, o t e v ř e n é slovo, spr. přímé, upřímné 120
otočiť slov., obtočiti, obklíčiti 315
Otokar, jm. osob. z Odoakar 144
-oucí, příp. jmen příd. horoucí, stkvoucí a p. 116
o u č e t n o s t a (u Pohla) 285
o u ř a d n o s t a (u Pohla) 285
-ov, příp. jmen místních, 1. přípona přivlastňovací, na př. Vilémov (Vilémův), 2. jmenný tvar přípony -ový, Břehov, Lipov, Turnov, Břevnov 237; -ov ve jménech místních značí majetníka, novějí také osobu, která má nějaký vzah k místu (Žižkov) 183; jména tato (Vilémov, Třebotov, Slavkov a p.) se skloňují podle vzoru hrad, 7. p. Třebotovem (ne Třebotovým), jména osobní domácí (Slukov, Čenkov, Petrov a p.) s příp. -ov podle vz. had: 3. p. jedn. Slukovu, 7. p. jedn. Slukovem 230 n.*; jména osobní ruská, na př. Gončarov, mají 3. p. jedn. Gončarovovi nebo spíše Gončarovu, 7. p. s Gončarovem, množ. Gončarovové, příd. jm. Gončarovův 235, 129 n.
-ová, příp. jmen žen., znamenala ženu, muže, jehož stav vyjadřuje jméno základní (paní učitelová, doktorová, v stč. též královná, ciesařová), řidčeji povolání ženino (mistrová, krejčová, nově i sluhová) 266 n.*; střídá se s příp. -ka, paní doktorová (choť) a paní doktorka (nespr. paní d o k t o r) 265; -ová a -ovna, v. t.
-ovati, příp. sloves znamenajících býti (dělati) to, co vyjadřuje podst. jm. základní; zevlovati, panovati, novější: kantorovati, učitelovati, ševcovati, flámovati 156
ovce, 2. p. množ. v chod. vovíc 278
-ovi, -u, koncovky dativu a lokálu jedn., v. dativ
-ovice, pův. -ovici, příp. jm. míst. 232
ovládnouti něco 29
-ovna, příp. značící v stč. dceru, proti příp. -ová, značící choť: královna (dcera králova), králová (choť králova) 266
ozvati se 278

P

Paběnice, jm. míst. z osob. jména Pabian (v. t.) 188
Pabian (dvouslab.), jm. osob. z Fabian 188; v. i f
Pabianice, míst. jm. polské, také Fabianice 188
páčiti, z pak 222
pád; pádem, hned; u Velkého Meziříčí = zároveň, při tom 157
pád (mluvnický); 1. pád v. nominativ, 2. pád v. genitiv, 3. pád v. dativ, 4. pád v. akusativ, 5. pád v. vokativ, 6. pád v. lokál, 7. pád v. instrumentál

pád předložkový u slovesa bývá pro význam hmotný (vzdalovati se od města), pád prostý pro význam přenesený (vzdalovati se hříchu) 38
Paderewski, 2. p. Paderewského 235; v. i -ski
padnouti; kabát dobře padne 29; p a d n o u c í kabát, spr. kabát, který padne 116; v. i příčestí
pak, souvisí asi s předložkou po (pův. = pryč, dále, zpět) a znamená potom, však atd. 222; domnívá-li se, že..., p a k (= dann) je na omylu 272
páka, z pak 222
pakli = jestliže však 222
pakost, věc protivná; odtud pakostný, pakostnice 222
paký, s pak 222
palatalisace dvojí, z ot'k' — 1. otčina, 2. otec 189
pálenka 188
pálivý 253; v. i -vý
p a l u b muž., spr. paluba, -y 241
pamatovati; pamatujme t o h o, spr. na to, pomněme toho 119
paměť; zbudovati pomník v něčí p a m ě ť, spr. na památku, na paměť 186
pamětný, co nám nějakou věc připomíná; p a m ě t n í recitace, spr. nazpamět, přednášení z paměti 122
paní 263; paní d o k t o r, p r o f e s o r, p ř e d s e d a a p.; v. ženská jména
pánko slov. 254
panovati 156
páper slov., prachové peří 315
paprsek (v knihovnictví), za lat. radius 28
paráda, z ital. parata 113; v. i -ata
párané piera slov., drané peří 315
paruť slov., větev, větvička; jiné je peruť č. i slov. 315
pás, 2. p. pasu 222
pásti, 1. krmiti, živiti, chovati; 2. pozorovati, hlídati, hleděti si, opatrovati, ostříhati; stč. pásti koho, čeho, nč. pásti po kom, po čem (slíditi, číhati), pásti očima po kom, oči pásti na čem 227*
pastilka, č. pokroutka 284
p a t ř i č n ý, spr. náležitý 19, 125
patrný; je patrno, že 294
patrola 285
pavéza, z ital., štít z Pavie; z češtiny do němč. a do rumunštiny 269
pavilon 285
pavučina nevšímavosti 48
pedologický, z řec. pedon, půda; jiné slovo je pedologický m. paedologický, z pais, paidos, hoch, dítě 157
peku, péci; lit. kepu, kepti 190
pekárna 112
peklo horoucí 47
Pelhřim, jm. osob. z Pelgrim, Peregrin 144
P e l u š k a, jm. osob. nové a nespr. 145
peníz nově ražený 48; disponovati větším p e n í z e m a p., spr. větší částkou peněz, míti více peněz 122, 214
perla; řádka perel 48
perní, pernatý, z peří 29
peruť, v. paruť
pes, 2. p. psa atd. 157
peský (m. pesský) 280
pěst 89; p ě s t ě, spr. pěsti 274
p ě s t ě n í, lépe pěstování 50

pěstiti, výraz novější (asi podle pol.), pěstovati starší; souvisí se slovy pěstoun, píce (ne s pěst) 89
pěstoun, v. pěstiti
pěstovati (u Komenského) = pěstmi se bíti; jiné je pěstovati, pěstiti (v. t.) 89
pestrobarvitý (u Hlav. podle buntfärbig), spr. pestrý, barvitý 56
Pešek, jm. osob. z Petr 143, 145
pět; po pěti letech atd., tak i číslice vyšší 251
pětka 188
Petr Vok (v. t.)
Petrov (Petroff, Pitroff) jm. osob. 234; v. i -ov
Petrů, Petrův, jm. osob. 252; v. i -ů, -ův; dnes nesklonné 320
Petruška 145
pevný, v. držeti; jsou pevny, spr. pevné 119
Pěvuška, jm. osob. nové a nespr. 145
pi se v nář. jihočeských vyslovuje pji 26
píce, z kmene pit -ja-; týž kořen má i pěstoun 89
pieca, spr. pieça 125
pihatý, spr. píhovatý 274
pichač (Stecher), klíč k otvírání bezpečných pokladen 89
pichátko, lépe pichač (v. t.)
pila, z něm. fila, Feile 188; v. i f
písemnictví, literatura; písemnost, spis, psaní 52
píseň, stč. piesn 184
pistolet, pistule, v. píšťala
píšťala, slovo č., přešlo přes němč. do franč. v tvaru pistole, pistolet; opětným přejetím č. pistule, pistol 267
Pištora, jm. osob. z lat. pistor (pekař), s koncovkou -a jako Váša, Lenfelda (v. -a) 222
pitevní materiál (u Hlav.) 49
pitomý, pův. krmený, pěstovaný, ochočený, krotký; je téhož kořene co píce, pěstoun, pěstovati 89
pitva, pitvati (u Hlav.) 49
plam, -u, básn., lépe plamen 241
plamen 128, 241
plátěný, stč. plátněný, z plátno 184
platírnosta (u Pohla) 285
platiti 185, 278
platný; nic platno 294
plec; 4. p. skopovou pleci, spr. skopové plece, ob. skopovou plec 274
plechý, pořádný, k čemu; jen záporně, neplecha 160; v. i zápor
ples, pův. tanec, pak každý výraz radosti (= plesání); ples se podívat, spr. radost 242
pletenice, z plésti 250
pleticha, podle Hájka pletinoha, louda, nešika 138
plíseň, stč. plésn 184
plnění z nemocenské pokladny 218
plyny jedovaté, otrávené (u Hlav.) 49
plynoměr 215
pnouti 17
po, předl., ve výrazech po tmě, po chvíli, po noci, po měsíci 28; po prvé chci..., dále..., spr. za prvé, předně 242
po-, slovesa s touto předp., na př. i půjčiti (z požitčiti), mívala předmět v 2. p. 31
pobízka dial., spr. pobídka 46
Pobraslav, spr. Dobroslav 144, 145

pobytí, spr. pobýti 273
počastnosta (u Pohla) 285
počet; veliký počet, spr. mnoho; jistý, nějaký, jeden počet (eine Anzahl), spr. několik, něco 39*
počínati; písemnictví české počíná v 14. stol., spr. počíná se 57; zloději počínají s vajíčkem a končí s volíčkem, spr. vajíčkem, volíčkem 275
počítati 278; počítati s okolnostmi, spr. přihlížeti k nim, míti je na zřeteli 120
pod; pod hromem zabitím, pod pokutou hrdla ztracení i pod ztracením hrdla, pod té pře ztracením (atrakcí: pod tou pří ztracením), pod hrdlem 252
poddajná trubice, spr. podajná 16
podkomoří, stč. podkomořie 262; v. i -í
podkoní, stč. podkonie 262; v. i -í
podle, vedle, stč. podlé, vedlé, zkráceno vlivem dle (pod. slov. podlie, vedlie změněno v podľa, vedľa vlivem dľa) 89
podletí, doba pod létem, jaro, v starých kalendářích i jen duben, máj 32; v. i poletí
podmáselník, v. máselník
podnět; zavdávati podnět k poruchám, spr. býti příčinou, způsobovati 20
podobati se; to se (k) pravdě podobá; odtud pravděpodobný 191
podpřevořie stč. 262; v. i -í
podstarší 264
podstatné jméno slovesné nemívá zvratného zájmena; modlení, vyspání, narození, přejedení 29; není to tvar chybný, jen hromadění svědčí o slohové neobratnosti 256; bývá jich přes míru v slohu úředním: při delším stání vozů, l. stojí-li déle 185; shazování sněhu, rychlá jízda se zapovídá, l. shazovati sníh, rychle jezditi 277; přílišný strach z nich vede k slovům umělým, průhyb m. prohnutí 19
podvýživa, spr. chatrná výživa 121
podzim 32
pohledávkový doklad, spr. doklad o pohledávce 225
pohnouti; pohla, spr. pohnula 241
pohon 48
pohověti si (pohoviti si), 3. mn. pohoví si, rozkaz. zp. pohov si 249
pohřbíti; rozkaz. zp. pohřbete, spr. pohřběte 240
pohřbívání ohněm (podle němč.), spr. spalování, zpopelňování 174
pohřeb 183; 2. p. z pohřbu, dial. pořbu 157; v. i h
pohrození, spr. pohrožení 118
pocházeti něčím, spr. z něčeho 52
pochodeň 183; v. i -eň
pochopiti požadavků, spr. požadavky 119
pochvíli míti (míti čas) z podst. jm. pochvílé (prázdno, čas volný); také míti chvíli, nemíti chvíle 28
pojati, spr. pojmouti 148
pokrok; k zamezení špatného pokroku (katachrése) 123

pokroutka, zdrobn. z pokruta (placka, bochník, koláč, vdolek), souvisí s kroutiti 284
pokrutina, placka vznikající lisováním 284
Polák, jm. osob. 222, 287
poletí stč., doba po létě (srpen, září) 32
polknouti si z čutory, spr. učiniti doušek 275
poloudělí stč., půl dílu 262
polouletí, dnes obyč. pololetí, pův. polúletie, jako polúbratřie a p. 263
Polska, archaismus, zpodstatnělý ženský tvar přid. jména polský (polská země); Polsko, zpodstatnělý tvar střední (jako děcko, vojsko, Rusko) 222
polúbratřie stč., střed., pak muž., nevlastní bratr 262, 263
polúhlavie stč., půl hlavy, obyč. vepřové; odtud polohlavé stř. (vepřové maso v polské omáčce) 262
polúhodinie stč., půl hodiny 263
polúkopie stč., půl kopy 263
polúsestřie stč., střed., pak žen. 262, 263
Polykarp, jm. osob. 143
pomahač 16
pomeranč (n. pomoranč), z lat. pomerancium (franc. orange) 284
poměrně; okřál poměrně brzy, spr. dost brzy; nepoměrně více, spr. mnohem více 56
pomezi dial. 192
pomníti; pomněme toho 119
pomoc; s boží pomocí, s naší pomocí, s pomocí státu; nespr. pomocí vidličky 157; pomocí konopí, pomocí lopatky, spr. konopím, lopatkou 23
pomoc', spr. pomoci, ob. pomoct 241
pompésnost ceremonií, č. nádhera obřadů 123
pomstíti, v. mstíti
ponad dial. 192
pondělí; z po- neděli 64, 262; od pondělí, od příštího pondělí (nikdy pondělího) 264; v. i. -í
ponešťastněti (verunglücken); ponešťastněl, spr. potkalo ho neštěstí 57
poolověný, spr. pokrytý, potažený olovem 19
popadnout 278
popod dial. 192
popravčí 263; v. i. -í
popri slov., vedle 192
popularita, č. oblíbenost 123
popustiti uzdu, šat, statek někomu; popustiti v něčem; popustiti ze své ryzosti, spr. sleviti, spustiti 52
pořádek slov., v. slovosled
porcelánový, spr. porculánový 16
porculán, z ital. porcellana 284
porta, spr. lemovka 80
portefeuille; převzetí portefeuillu, spr. portefeuille 148
pósa; uváděti náladu písně do nevinné pósy (nesmysl) 125
posádka; z toho něm. possetken, posadken 269
posel 215
poselkyně a poslice 266
poshověti; 3. mn. poshovějí, přechod. poshovějíce, rozkaz. zp. poshov i poshověj 249
posilci, napodobeno ve franc. soutien 269

poskytovati příležitost, spr. příležitosti 18
poslanec; paní poslanec, spr. poslankyně 24*, 266
poslední, nejposlednější (stč. najposlední) 91; poslední, chybně m. tento, tito 120
posléze, spr. konečně, na konec 54, 244
posouvati 75; v. i -souvati
postiti se, z něm. fasten 188, 278; v. i f
postraňky, spr. postranky 273
postraní, spr. postranní 273
posuňky, spr. posunky 273
posunouti (se) 75; v. i -sunouti
Poštorňa, dial. jm. míst., spr. Poštorná 250
poté (t. j. po té věci), potom 267*; v. i. doté
potkávati se s nepovšimnutím, spr. zůstávati bez povšimnutí, nepovšimnut 120
potom 264
potravnosta (u Pohla) 285
potřebí; co bude potřebí, spr. čeho 119
poučovati jich, spr. je 119
poutati 167
považovati něco za něco, spr. pokládati, míti 53
povodeň 183; v. i -eň
povolný; jsou povolni, spr. povolní 119
povzbuditi liknavějších, spr. liknavější 119
povznešení, spr. povznesení 118
poznamenati, spr. 157
pozvání ku plesu, spr. na ples 156
požeh, 2. p. požehu (nespr. požhu), požár, oheň úmyslně založený (dáti v požeh), nespr. náhrada za krematorium 183
práce krušná 47; 6. p. množ. o pracech, spr. pracích 17
pracovati na té věci, spr. o té věci 147
pradlí, v stč. muž. 263
přadlí, v stč. muž. 263
Prachatice, jm. míst. 184; 3. p. k Prachaticím, spr. Prachaticům 27; v. i -ice
Práchoň, jm. míst., z osob. jm. Práchen 184
prasecký, z prasetský 280
prášiti 20
praštiti 278; rozkaz. zp. prašť 29
přáti si čeho 32; přáti komu čeho; ale přáti (dáti) komu dobrou noc, šťastný nový rok a p. 287
pravda 255
pravděpodobný spr. 191; v. i podobati se
pravdodatný, slovo z RK. 253
právo; s právem 95
pravodatný, slovo nové; pravodatný lovec, l. pravý a p. 253
Pravoň, jm. osob., zkrácený tvar z Pravoslav n. Pravomil 144
pravopis slovenský 62; český 63
právoplatní příslušníci (rechtsgiltig) 55
prázdeň, z prázdný 183; v. i -eň
pražský 280
přeberník (Übernahmsbuch) nespr. 215
přebývati 29
předajník (Übergabsbuch) nespr. 215
předání (Übergabe), spr. odevzdání 215

předepsání daně (úkon)), předpis daně (úřední spis); pod. výpis, nápis, opis vedle vypsání, napsání, opsání 89
předhůzka, spr. výtka 146
Předislav, Předislava, jm. osob. nová 143, 145
předkem než, spr. dříve než; předkem = především, nejdříve 52
predlík, měkké jídlo, svítek, kaše, z něm. brägeln n. prägeln, Brägel 37*
předložky; nespr. se vokalisují: ze kterého, ve kterém, ve slově, ve druhé řadě, ku věci, spr. z kterého, v kterém, v slově, v druhé, k věci 54; ve chrámu, ve slyšení, ku shodě, ku světové válce, spr. v chrámu, v slyšení, k shodě, k světové válce 148; se třešní, ve stráni, ke strýčkovi, spr. s třešní, v stráni, k strýčkovi 181; z všech, s všemi, nad vší, bez vší, v cti, spr. ze všech, se všemi, nade vší, beze vší, ve cti 241; ke svému, ve svém, spr. k svému, v svém, ale se svým, ze svého; s kterým, v kterém, ale ke kterému 254; ve městech, ve tvaru, ve bráně, ku slovu, spr. v městech, v tvaru, v bráně, k slovu 271; ku střelbě, spr. k střelbě 271; předložka se při výraze »to vše« opakuje: s tím se vším, přes to přese všecko, po tom po všem a p., na vás na všechny, nespr. o tom všem, do toho všeho 54; předložka na pohled schází: Pěčkově, Petrůvce, Tmávce, pův. v Pěčkově (f Pěčkově), z toho h Pěčkově a pak Pěčkově; pod. Benešom m. h Benešom (pův. k Benešom) 158; choditi maminkou, jít kupci 209 n.; dvě předložky se nemohou spojovati s jedním a týmž slovem: okolo a pod řadem, před a za spojkou, spr. okolo řadu a pod ním, před spojkou a za ní 18; předložky se skládají, často na Moravě a na Slovensku, v č. jen zpod; pád se řídí první předložkou (zpod stromu), jen při po druhou (ponad hrušku) 192
předmětný zaměstnanec, záležitost 218
přednosta, u Pohla primátor, nyní představený, šéf 285
přednostní známka franštiny, spr. přednost 50
předřečník, spr. předcházející řečník 146
predsa slov. 316
předseda; paní předseda, spr. předsedkyně 24*
předsedkyně 24, 266
předskok, spr. výhoda 121
předsouvati se (v mluvnici) 76
přehláska a —ě, á —ie (í) 32
Přech, domácký tvar z Přemysl 287
přechodník; opakovala vztyčíc se, spr. vztyčivši se 274; přech. minulý se tvoří od sloves dokonavých (častěji) i trvacích (řídčeji) 223; přechodníkem se nenahrazuje děj, kterým se událost posouvá kupředu: pokusil se vyučovati, omezuje se jen na zopakování látky a skončc proslovem k dítkám, m. konče, lépe však: a skončil 118; poděkoval krátce, zapřednuv

pak rozhovor s účastníky, spr. a zapředl 256; osel spal ve stoje, spr. stoje 274
přejedený, kdo se přejedl 64; v. i příčestí
přejmouti; přejmut, spr. přejat 18
překážeti, 3. mn. překáží, spr. překážejí 118
překročiti niveau 125
překupník, stč. též přemykač 64
překupovati stč., vésti překupnické obchody; stč. též přemykati 64
přeložiti 157
přemykač, přemykati stč., překupník, překupovati 64
přemýšleti, přemyšlovati, z mysliti 208
přenajímati stč., pronajímati z druhé ruky 64
přenésti; přenešen, spr. přenesen 17
přes; přes něco jednati, spr. o něčem 156; rejstřík přes celý vlak 218
přesaditi květinu 157
présens gnómické; ten hoch zasloužší, aby... 29
president 63
přeskáčka; na přeskáčku 90
přeskakovati, v. přeskočiti
přeskočiti, přeskakovati řádek, odstavec, někoho v úřadě a p., spr. 90
přestřelka, drobný, krátký boj, střílení sem tam; dětské nápady a přestřelky, spr. výstřelky 122
Přešťany, spr. Břešťany (v. t.) 26
přetíti; přetla, spr. přeťala 241
preventivní, předběžný; nejpreventivnější opatření (nesmysl) 126
prevoniavať slov., provonívati 94
přezkumný a výzvědný (v. t.)
při- je krátké v složeninách slovesných (příjíti), dlouhé ve jmenných (příchod) 30
Přibislav, spr. Přibyslav 272
pribiť o podnebie slov., č. k stropu 94
Příbram; do Příbrami, spr. do Příbramě 148
Přibyslava, jm. osob. 144
Přibyslava, dial. jm. míst., spis. Přibyslav 251
přibývati; průměr přibývá, spr. průměru 18
příč, v. přík
příčestí trpné; přípona -ěn míva samohlásku zdlouženu, jmín, trpín, slyšán a p. 250; má tvar jmenný: gramatika byla opatřená, vodič je poškozený, pásky jsou spojené, spr. opatřena, poškozen, spojen, 17, 45; mezi příčestím trpným a příd. jménem z něho odvozeným bývá významový rozdíl, okna byla zazděna a byla zazděná 295; jeho znak je rytíř v zbroji, dámou přemožen, spr. přemožený 243; příčestí tvaru hořící se tvoří jen od sloves nedokonavých 116; příčestí trpné patřívá významem k slovesu zvratnému; vynošená slepice, vykladená mniška, vyzpívaný tenor, přejedený, uchozený a p. 64
přídavné jméno v doplňku bývá zpravidla v nom. (v. instrumentál) a má co možná tvar jmenný; ten bývá zvláště u některých

příd. jmen na -ný, -dý, -tý, -vý (v. t.); tvar jmenný je možný v ostatních rodech jen tehdy, je-li možný v jedn. nom. muž., je zdráva (je zdráv), ale je možná (je možný) 294 n.*; nespr. jsou jmenné tvary bezvýznamny, činno, čitelny, lehka, lhostejni, nevyhnutelny, nutny, osudny, pevny, povolny, přípustna, protichůdna, radostna, rovna, shodna, správny, svata, totožny, vysvětlitelna, vzácna, závisla 17, 45, 119, 147, 271; tvar jmenný bývá někdy přes tuto hranici v rodě střed. při podmětě to (co) a podmětě infinitivním nebo větném: je marno, milo, možno, patrno, platno, radno, snadno, těžko, zjevno, zbytečno 294 n.*; tvar jmenný bývá často na označení vlastnosti přechodné, tvar složený vyjadřuje vlastnost trvalou; s obojím tvarem bývá spojen i dvojí význam 295*; tvar jmenný nebo složený v doplňku bývá diktován harmonií tvarovou, je mladý (m. mlád) a nemoudrý, všecek šťasten, celý šťastný 296; — v zámku Luxemburg, spr. lucemburském 271; — příd. jména složená vysokomýtský, staroměstský, vysokosrbský 159; — zpodstatnělá příd. jména leden, učeň (v. t.) 238, Polska a Polsko (děcko, vojsko, Rusko) 223, mračno, jasno, teplo, horko, hejno 249, černé na bílém a p. v. černý; zpodstatňování nespr.: překládati německé na svůj rodný jazyk, spr. německé výklady a p.; přemýšleti o mluveném a psaném, spr. o věcech mluvených; z uvedeného viděti, spr. z toho, co bylo uvedeno 58; najdeme tak mnohé, jež.., spr. tak mnohou věc 121; — přídavné jméno přivlastňovací bývá, jen když je vlastník v jedn. čísle, bratrův dům, ale dům bratrů; také při podst. jm. střed. nebývá, leda jsou-li příjmeními (Hrabětův, Knížetův, stč. kniežetin, Dítětův, ale i Dítův) 189; dial. (u Mšena) Wilsonový nádraží, maminčinej dům 210

přidělenec 30

příhoda 30

přihoditi se 30

přicházeti; 3. mn. přichází (dial. na Plzeňsku), spr. přicházejí 165; ty otázky u českého člověka nepřicházejí (nicht vorkommen), spr. se nevyskytují 56; přicházející poměry, spr. vyskytující se, obyčejné 22; přichází v úvahu zakročení vážnější, spr. musí se na ně pomýšleti, třeba se k němu odhodlati 120

příchod 30

přijati (mor.), spis. přijmouti 45

přijímati; teplota u nás za nejvyšší přijímaná, spr. pokládaná, uznávaná 22

přijíti 30; přijde, spr. přijde 186; jak to přišlo, že.., spr. jak se to stalo, odkud to, že 57

příjmení 159

přík, na příky (stč. přieky), příč; z předl. přě- jako nak, pak 222

přiléhati; vzor ten nepřiléhá, spr. se nehodí 52
přiléhavý a přilehlý, v. tt.
přilehlý, vedlejší; přiléhavý, co přiléhá, padne; vyjadřovati se přilehle, spr. přiléhavě 52
příležitost; při příležitosti zmínky, spr. při zmínce 23
příloh chod. 279
primát 124
přiměřený (angemessen), spr. vhod, vhodný, případný 56
přímluva 30
přímluvčí, 2. p. množ. přímluvčích 262
přimluviti 30
přímočaré vyjadřování, spr. přímé, upřímné, nepokryté 120
přímořský, z přímoří 29
přinésti 30
přínos 30
případ 86; pro případ, že by se chtělo, spr. kdyby se chtělo 23; po případě 121; v případě potřeby, spr. podle potřeby 23; v případě, že B. přijme, spr. přijme-li 147
případně (eventuálně) 121
pripínať koňa o konár slov., č. k větvi 94
připojovati odbočky na kabel, spr. ke kabelu 18
připomněti, spr. připomenouti 53
připouštěti; 3. mn. připouští, spr. připouštějí 17
přípustný 17, 20
přirozeně; čeština podléhala přirozeně (natürlich) cizím vlivům, spr. arci, ovšem 56, 120
přisahati, ale přísaha 30
přísedící; referát přísedícího paní X., spr. přísedící 24*
příslovce m. příd. jména: stojan se musí sestrojiti mohutně, spr. mohutný 17
přisouti; hláska se přisula, je přisuta (= přisypala se) m. přisunula, je přisunuta (= přiražena); proto lépe vznikla 76
přisouvati 75; v. i -souvati; přisouvati se (v mluvnici), spr. 76
přístáti, přistanu; přistál jsem, spr. přistal 240
přístka mor., přástka 47
přišlec 30
přítomný čas, v. présens
priviazať husu o koreň slov., č. ke kořeni 93
přivoněti si, 3. mn. přivonějí si, rozkaz. zp. přivoň si 94
přívrh 30
přivrženec 30
příznačnost; uváděti něco pro příznačnost, spr. pro zajímavost 20; v. příznačný
příznačný (od slova příznak), symptomatický 20
přízvuk; chyby proti němu ve verších jambických 245; chyby v přízvukování slov jednoslabičných ve verších 246
pro; spojky pro jednoduché dráty, spr. k drátům; kabel určený pro napájení, spr. k napájení 18; pro tato vedení se užívá gumy, spr. na tato vedení 18; to postačí pro přípravu, spr. k přípravě 119; v. i láska, zájem
pro-, předpona v složeninách slovesných; znamená ztrátu způsobenou dějem slovesa základního: prohospodařiti, prohýřiti, promrhati, promarniti, projísti, prokarbaniti atd., pod. propásti 227 n.*

probodnouti, probodnu, stč. probůsti, probodu 95
proc, procovství, z něm. Protz (protz nadutý, protzen, nadutě si vésti, Protz, Brotz, žába, ropucha) 224
proces; při procesu tvrdnutí, spr. při tvrdnutí 23
proclíti, spr. 90
prodati 278
prodělati; hákovnice prodělala technický vývoj, spr. technicky se změnila, prošla technickými pozměnami 272; vytahování se neprodělává v zimě, spr. se nekoná 22
profesorka a profesorová 265
professor, spr. profesor 315; slečna profesor, spr. profesorka 24*
prohospodařiti 90, 225
prohráti 90, 225
Procházka, jm. osob. 92; z přezdívky dávané řezníkům, kteří se procházeli po kraji 253; v. i -ka
proklamovati zásady, č. hlásati 123
promován, spr. promovován 231
promýšleně, spr. promyšleně 272
propagovati, č. šířiti 124
propásti, slov. prepásť (pravý čas, příležitost a p.) není z něm. verpassen, ale složenina z pro- (v. t.) a pásti, znamenající pův. nepozorností při pasení ztratiti dobytče, přenes. vhodnou chvíli atd. 90; propásti nemusí býti ze slovesa pásti (husy), nýbrž z jiného pásti (v. t.) = hleděti a znamená nepozorným hleděním dáti si něco ujíti 225 n.*
propuknouti v hlučném volání, spr. v hlučné 274
prorocký, z proročský 30, 280
prosaditi své choutky, spr. provésti 275
prosouditi 90, 225; v. i pro-
Prospěch, jm. osob., nové a zbytečné 145
prosperovati, č. prospívati, dařiti se 125
prostavěti 90; v. i pro-
Prostivoj, jm. osob. nové 145
prostor; každá národnost má volný prostor k vývoji, spr. dost místa 57
prostranný, spr. prostraný 16
prostředek, již v stč. také: cesta, pomoc k dosažení cíle; hlavní rozšíření ovšem vlivem něm. Mittel 91
prostředí, podmínky života, vývoje; vžíti se do duševního prostředí žáků, spr. do stavu, života 122
prostřednictvím řezu zvlhnouti, spr. řezem 23
prostudovati knihu, spr. pečlivě pročísti 123
prostý a prost 296
protěžování politické strany, spr. nadržování jí 124
proti; vyzvednouti vstupenky proti zaplacení stvrzenky, spr. zaplacením 147
protichůdný; jsou protichůdny, spr. protichůdné 119
protipředpisný 218
provádění; při provádění nýtování, spr. při nýtování 23
prováděti něco z hliníku, spr. vyráběti, dělati 20

proveditelný, l. vykonatelný, možný 121; není proveditelný, spr. není možná jej (nedá se) provésti 19
prověsiti se (o drátu), spr. prohnouti se, zprohýbati se 19
provoz (Betrieb), nespr. od slovesa provozovati 20
prozíravý, l. prozřetelný 50
průčelí 113
prudký 26
průhyb, spr. prohnutí 19
první, nejprvnější (stč. najprvní) 91
prvořadý požadavek, spr. hlavní, nejpřednější 121
prvotář (u Hlav.) 52
prý, z praví 255
przymusić, przymuszać pol. 9
psaní 263
psáti, v nář. = vyšívati (psát na plenu), kresliti (psát na velikonoční vejce) 207
ptáče švitořící z teplého hnízda (u Hlav.) 48
Ptákov, jm. míst. 183
Ptení, jm. míst., z kmene p't- (pták) 128
ptíně; choditi na ptíně (na Křivoklátsku), snad z míst. jména Ptíně m. Ptení (v. t.) 128
půjčiti, z pójčiti a to z požitčiti (ku požitku dáti) 28, v. i s; pův. (a na Moravě a na Slovensku dosud) s gen., v Čechách s akus. 31
puk (na vyžehlených kalhotách), spr. přehyb 80
půl; půl čtvrta, devatenácta atd., v žen. rodě: půl páté (stč. též půl osmy kopy); ale půl třetího (mor. i slov. též pol treťa), půl druhého a podle půl čtvrta i půl druha, tvar sice nový, ale ne chybný 238*
pulbírovati 283
punč, z něm. Punsch a to z angl. punch, ind. panč, panča, pět (t. j. substancí k přípravě punče) 284
purkrabí 263; v. i -í
purkrabský, z purkrabí 29
působením větru, l. větrem 23
pustiti 278
puška, z toho i maďar. puska 269
Puškin 235; v. i -in
původiti, spr. pocházeti 314

R

ř v sousedství souhlásky tvrdne, hořeti-horký, čtyři-čtyrka 31
rád 294
řada; celá řada kopců, spr. mnoho 82; celá řada petic, spr. množství, spousta a p. 120; u nás je celá řada přátel, spr. řada 272; v první řadě (in der ersten Reihe), spr. především 57, 120, 275
radikálně, č. vážně a p. 124
radikální 63
Radim, jm. osob., Gaudentius 142
Radimír, Radomír, jm. osob. 143
radný; není radno o tom mluvit 294
Radomil, Radoslav, jm. osob. 145
radost; míti dětinskou radost 47
Radosta, Radota, jm. osob. 285
radostný; je radostna, spr. radostná 119
Radotinský, jm. osob. 220

Raduz, jm. osob. 145
Rakousy, 6. p. v Rakousích 280
rámec; v rámci předpisů, nespr. 214
ras; je do práce ras (i o ženě) 25
Ratibor, stč. jm. osob. 145
ráz; v ráz, spr. rázem 241; dial. = hromada 46
razírovati ob., z něm. rasieren, franc. raser 283
ražný mor., bystrý; nespr. ve smyslu průrazný (u Hlav.) 47, 52
rdíti se; rozkaz. způs. rdi se; 3. množ. oni se rdí; rdící se 249
reakční a zpátečnický 125
realní, spr. reální 63
řebří stč., řebřík 262; v. i -í
řečnosta (u Pohla) 285
redakční, z redakce 224
ředitel 285
ředlnosta (u Pohla) 285
řěpí, řěpík stč., lopuch 262; v. i -í
representovati řádného člověka, spr. býti člověkem 123; representovati se 125
řetěz koroptví (Kette), spr. hejno 249
retušovati, opravovati, z franc. retoucher 96
řežavý, spr. řeřavý, pův. žeřavý (žár) 273
režie 63
říci, řku 255; říct, spr. říci 29; říc', spr. říci (ob. říct) 241; jak dlouho to dovede říci, spr. říkati 118; říci s otázkou rozvažovací 65
řídící, příd. jméno zpodstatnělé, 264
řiditelství, spr. ředitelství 86
říditi; říditi se podle cizího vzoru, spr. vzorem 87; tam řiď zprávy své, spr. posílej 243
riskovati život, č. dávati jej v sázku, nasazovati 123
říše, z něm. Reich (původu keltského) 1
říšský 280
řízná operace (u Hlav.) m. rázná 52
robiti; čo sa ti robí? (co se s tebou děje?) 315
rod se mění působením koncovky: kudla žen. z coutelas muž., depo střed. z franc. dépôt muž. 127; se zakončením se mění i rod jmen cizích, v. ensemble, element, asyl; rod koroptví, spr. hejno 249
rokel (u Mšena), spis. rokle 210
Rokycany, jm. míst. 26
role, hráti velkou roli, v. hráti
Rosa (Václav), ve výslovnosti Rosa (ne Róza) 91
Rosa, Rosalie, v. Růžena
rostliny zkamenělé 49
roupy 223
rourovod (Rohrleitung), spr. potrubí 19
Rous (Raus), jm. osob. z Rús (jm. národního), 2. p. Rusa (jako pás-pasu), nikoli od rousů 222, 287
routinovaný 124
rovný; je rovna a lehka, spr. rovná a lehká 119
rozdělané vlasy, spr. rozpuštěné, rozpletené, spadlé; rozdělati uzel, zavřené psaní a p. 275
rozdmýchati jiskru 48
rozdmychávati, spr. rozdmýchávati 273
rozevírati, spr. rozvírati 18
rozhněvati 278
rozhodně; on to rozhodně není, spr. najisto 146; je to roz-

hodně tradice husitská, spr. beze vší pochyby 272; rozhodně (příslovce přisvědčovací), spr. najisto, jistě 275
rozchvěný, spr. rozechvěný 241
rozkazovací způsob, v. imperativ
rozkomihati, spr. rozkomíhati 16
rozlišovati; naučí se obého rozlišovat, spr. obé 119
rozlobený, spr. rozzlobený 273
rozpaky, rozpáčiti se (stč. rozpač), z pak 222
roztřikovati, spr. rozstřikovati 273
roztříštiti, rozkaz. způs. roztříšti 29; v. i imperativ
rozuměti; 3. množ. rozumí, spr. rozumějí 118; účast má se rozuměti tak, že..., spr. účasti 147
rozváděč, spr. rozvaděč 16
rozváněti (u Blatné), 3. množ. rozvánějí, šířiti kolem sebe vůni; rozváněti se, trvací tvar k rozvoněti se, začínati voněti 94
rozvědka, z ruštiny, lépe výzvědná hlídka 286
rozžatý, spr. rozžehnutý 148
rudý 294; v. i -dý
Rus, Rous, jm. osob.; v. Rous
Rusalka, jm. osob. 145
Rusava, jm. míst. 253; v. i -ava
Rusko 223
ruský, z rus-ský 254
rušiti jelena, vyvrhnouti 128
Růžena, jm. osob., překlad jmen Rosa, Rosalie 142
růžový 294; v. i -vý
rybník, slovo u Mšena neznámé a nahrazované výrazy kal, tůň 210
Rybníky; v Rybníkách 281
ryze francouzský, spr. čistě 272
ryzí pravda, spr. čistá, pouhá 121
ryzost, spr. čistota 50

S

s je odsuto v lat. nix proti č. sníh 229; před sykavkou se mění s (š) v j: přej zimu, bej čepice, proj za nás, půjčiti z póžčiti (požitčiti) 28; mění se v š: skořápka-škořápka 27
s, předložka; se třešní, spr. s třešní 181; hluk vycházel s polí, spr. z polí 274; s ve výrazech nositi se, opatrovati se, skrývati se, tajiti se s něčím 54; kopati s motykou, nespr. 187; s se vynechává dial. na Libotěnicku a Mšensku: jdu maminkou, chleba máslem a p. (podle jíti s sebou, chleba s sádlem a p.) a naopak: chodí s ulicej, kouká s voknem 187, 209; nespr. vezmi sebou své dítky m. s sebou 148; za s bývá nespr. předložka o (v. t.)
-s-, přípona kmenotvorná podst. jmen tělo (2. p. tělese), kolo, nebe (nebo), slovo, oje 157
sacrosanktum 124
Sadovaja, 2. p. Sadové 234; v. i -oj
sám sedm, sám šest a p. stč. 296; sebe sama, spr. sebe samého 148; tázal se sama sebe, spr. sám sebe n. sebe samého 274
Samomysl, jm. osob. nové 145

samotný, osamocený, opuštěný; poznávati tvary pro ně samotny, spr. pro ně samé 120; uvnitř spolku samotného, spr. samého 147
Sava, jm. osob. jihoslov. 144
Sázava, jm. řeky, z kmene slovesa sázeti (sáza-ti) příponou -va 253
sběhati, sběhál chod. 278
sděliti, dal mu sděliti, l. oznámiti 146; sděl, l. rci, pověz 243
sdiskreditovati, spr. zdiskreditovati, č. vzbuditi nedůvěru 123
se, v. slovosled a zvratné zájmeno
sedlonosta (u Pohla) 285
sejímati, spr. snímati, sjímati 18
sekunderní, spr. sekundérní 16
semeno se ujímající (u Hlav.) 48
Semily, jm. míst., 6. p. v Semilech 281
separovati se 124
seříditi, spr. zříditi 18
sesíliti, spr. zesíliti 214
sesilovati, spr. zesilovati 118
seslabení, spr. zeslabení 16, 214
sesouti se, stč. ssúti sě, sesypati se 74; v. i -súti
sestávati ze dvou dílů, spr. skládati se 21; sestávati se z menšího počtu drátů, spr. skládati se 21, 214
sestřenice; sestřenicin, spr. sestřeničin 188*; v. i c
sešikmiti, spr. zešikmiti 16
sevříti; 3. množ. sevřou, spr. sevrou 17
sežrati 278
shluknouti se 249; v. i hluk
shoda; mnoho vozů jsou vlastně lafetami, spr. mnohé vozy jsou 271; byl to pomocný sbor, kteří spěli, spr. který spěl 271; jak se ta slova dostaly, ve franštině byly podst. jména, spr. dostala, byla 271; děkuji technické knihovně (prof. Mack), spr. prof. Mackovi; mluví o compagnons perdus, kteří jdou napřed, tedy tlupa výzvědní, spr. tlupě 270; v Čechách se užívalo píšťal jako zbraň, spr. zbraně 271
shodný; jsou shodny, spr. shodné 119
shromážditi; rozkaz. způs. shromáždi, shromážděte 29; v. i imperativ
schopný, je schopen 296
Sidonie, v. Zdeňka
Siegfried, v. Vítězslav
Sierra, 6. p. v Sieře 253
síla; K. byl vůdčí síla v kapitole, spr. vůdčí osoba 55
síliti na něco, dial. 46
silniční 282
silný, je silen; sloup je silný 296
Sion, jm. míst. 81
-ski, polská jména tohoto zakončení, Paderewski a p., mají 2. p. Paderewského atd. 235
sklad jazyka (u Hlav.) 49
sklamání, spr. zklamání 118
sklář, výrobce skla; jiné slovo je sklenář 157
skláti; příč. sklál, spr. sklal 240
sklenář, kdo zasklívá okna n. prodává sklo; jiné slovo je sklář 157
skokotnosta (u Pohla) 285
skomírati 16; v. i ko-

skořepa, skořápka, ob. škořápka 27
skorý = raný, časný 52
skrývati se s něčím 54; v. i s
-ský, přípona příd. jmen od podst. na -í: purkrabský, přímořský, svatojirský a p. 29; příd. jména s touto příponou znamenají rozličné stavy a společnosti lidské, sídla lidská, ústavy a zařízení lidská (panský, městský, zemský, pražský, stařecký a p.), u jmen zvířat jen při srovnávání: peský (jako pes), hovadský, sviňský 280
skýva, dial. skýba, skybka, z něm. scība, Scheibe 30
sl se měnívá v cl: záslona-záclona, slota-clota, pod. kraclice, macloušek m. kraslice, masloušek (v. t.) 206
slabý; je sláb 296
sladký 26
Slavata, jm. osob., domácký tvar ze Slavibor n. Jaroslav a p. 219; v. i -jata
Slavětín, jm. míst. ze Slavata 219
Slavibor, jm. osob. 144, 219
Slavka, jm. osob., zkrácenina jmen jako Slavibor, Slavomír, Jaroslav 144
Slavomír, jm. osob. 144
slečna doktor, profesor atd., v ženská jména
sledovati, stopovati, jíti po stopě; sledovati při psaní úhlednost tvarů, spr. usilovati o ni, hleděti jí dosíci 123
slechnouti, spr. uslyšeti 241
slepice; slepičí, slepička, slepičák, slepičárna 189; v. i c
slepý, je slep; okno je slepé 296
Slezko, spr. Slezsko 186
sloh kancelářský 185
slota, též clota (stč.) 206; v. i sl
slovenština; Frintův návrh na její sloučení s češtinou 149 n.*
sloveso; vid nespr.: dokonavý tvar bývá přes míru, na př. věc a slovo vniknou v 16. stol. do Němec, spr. vnikají 272; bylo by zbytečno rozvinouti tuto paralelu, spr. rozvíjeti 148; jak dlouho to dovede říci, spr. říkati 118; v. i dovedoucí
slovo, 2. p. slova, pův. slovese 157
slovosled 189; slovosled chybný 30, 185; úřední 218; nespr. je klásti příd. jm. důsledně za podst. 216; je-li přívlastků několik, stávají také před podst. jm. a nezakládají se bez zvláštního důvodu: zemská rada školní, spr. zemská školní rada 288; rozvitý přívlastek se podle němč. hromadívá před podst. jménem na újmu zřetelnosti: s pokud možno nejdelší délkou, průměr k vtahování určeného kabelu, do provozu bezpečně schopného stavu, spr. s délkou co možná největší, průměr kabelu ke vtahování určeného, do stavu najisto schopného práce a p. 23, 185; spojka ale stává na začátku věty 146; postavení nepřízvučných slov (enklitik): první vydání rozběhlo se, spr. se rozběhlo, při tom sbírala se mi látka, spr. při tom se mi; že žádná se jí nehodí, spr. že se jí; kde opravdu jest jí nejvíce, spr. kde je jí; Perikles loučí se pak, spr. P. se pak; když již svou práci odevzdal jsem,

spr. když jsem již; již vznítili jste v prsou touhu mi, spr. již jste mi; jenž přál by si být, spr. jenž by si; on chutnal by mi, spr. on by mi 55, 147, 243, 244, 272; mám (jest) si kam sednout, mám (jest) se čím pochlubit, ale u jiných sloves než mám, jest: vím kam se posadit, vím čemu se divit 66
složeniny 19; panství Metternichovo-Winneburgovo, panství metternišsko-winneburské 156; A-sloupy, H-stojany, L-ža-leza, spr. sloupy v tvaru A a p.; nn-vedení, spr. vedení nn (nízkého napětí) 19; šesti- a pětiměrné, mlado- a staročeské, děje- a národopis, spr. šestiměrné a pětiměrné, mladočeské a staročeské, dějepis a národopis 55, 118
složka, složení, složenina; nespr. m. sklad 122
sluha 25, 266; stč. slúha, z toho rozštěpením sluha a slouha 134
Slukov, Slukovovi 234; v. i -ov
sluší oznámiti 6
slyšeti; příčestí trpné slyšen a také slyšán 250
slzeti i slziti 9
Směch, jm. osob., zbytečná novota 145
směr; pracovati v tom směru, spr. k tomu, o to 50; nové směry, jež kráčejí dnešní školou (katachrése) 123
smetánka, klouzek 319
smetev, smetvička (u Mšena), větev 210
směti; 3. množ. oni nesmí, spr. nesmějí 17
smůla; to je smůla (pech), spr. to je svízel 275; to slovíčko mělo smůlu, spr. neštěstí 272
smutný; on je smuten; ta krajina je smutná 294, 296
snad 6; snáď slov. 316
snadný; je snadno 295
sníh 229
Soběslav, jm. osob. 143
soliti 20
sondovati (okolí), č. zkoumati 124
současně bývá často m. zároveň 80
soufragetta, spr. suffragetta n. sufražeta 63
soujezdnosta (u Pohla) 285
soukenný, stč. súkenný ze súkněný (sukno) 184
sousto, kus, který se vejde na jedno otevření úst; spoknouti na jedno sousto, nespr. 242
-souti, v. súti
-souvati, opakovací tvar slovesa sunouti, v složeninách posouvati, přisouvati, zasouvati, odsouvati, vysouvati, ale béře se též za tvar opakovací k slovesům složeným se -souti, zeď se sesouvá 75 n*
sovati, suji, stč. (ale již v zániku), házeti, stříleti; příbuzné se slovesem sunouti 75
Spas, jm. osob., libovolný, nový překlad řec. Sótér 144, 145
specie, č. přísada, koření, 125
spočívati; metoda spočívá v tom, spr. záleží 22
spoj nespr. 49
spojiti sil svých, spr. síly své 119
spojovati olovo na skříň, spr. se skříní 18
spokojiti se se zjištěním stavu, spr. zjištěním 19

spokojovati se s odříkáváním, spr. odříkáváním 119
spolehadlo stč., opěradlo, lenoch 28
spolu-, předpona, která se nespojuje se slovesy 215; viz spolučísti, spoludiktovati a j.
spolučísti, spr. čísti (spolu) s někým 215
spoludiktovati, spr. diktovati (spolu) s někým 215
spoludružka, spr. družka 242
spolunaslouchati, spr. poslouchati (spolu) s někým 215
spolupodepsati, spr. podepsati také 146
spolupůsobiti, spr. působiti spolu s někým 146; spolupůsobila váha, žehlička, spr. působila také 80
spolusedící 115
spolutrpící 115
sporý, nespr. ve významu spärlich 221
spozorovati, spr. zpozorovati 273
spravedlivý, je spravedliv 294
Správka, jm. osob. z přezdívky toho, kdo všechno spravuje, do všeho se plete 253; v. i -ka
správkyně a správcová 266
správnosta (u Pohla) 285
správný; je správna, spr. správná 119
spuchřelý, spr. zpuchřelý 118
Srby, 6. p. stč. v Srbích 280
srst; to je mu proti srsti = to se mu nelíbí; všecko mu jde proti srsti = nic se mu nedaří 47
srubkonosta (u Pohla) 285
ssáti 16
ssúti sě stč., sesouti se (sesypati se) 74; v. i -súti
stadion řec. (lat. stadium), 2. p. do stadia, ale častěji do stadionu 223
stahovati lesk (výraz krejčovský), l. žehliti z lesku, zbavovati oděv lesku 80
Stach, jm. osob. ze Stanislav 287
staniční 282
starati se o něco 172
stařecký 280
staroměstský 159
starost; nemá na nic jiného starost, spr. o nic; ale: vynaložiti starost na něco, míti něco na starosti 274
starosta 285
starostlivost míti o blaho lidu, spr. míti starost, péči, býti starostliv oč 242
starý; on je stár; sýr je starý 296; je padesát let stár, spr. je mu padesát let 146
stát, slovo cizí 2
státi hotov k pochodu (na pochod) 285
stav; vůz stojí v rozsvíceném stavu 185
stávati; kabel již stávající, spr. již položený a p. 22; stávající Společnost národů, spr. dosavadní 146; stávající nařízení 218
stávati se; hluk se stával tišší, spr. tišil se, tichl 275
staveninosta (u Pohla) 285
stavěti; stojany, lidé se staví, spr. se stavějí 17, 45, stavě se svatouškem, spr. stavěje se 240
stejnění samohlásek, orudovati-orodovati a p. 155

stěna (slovo příb. s něm. Stein); stěna je z jakékoli látky (papírová, dřevěná), kdežto zeď je zděná; stěna = také vnější nebo vnitřní plocha tělesa, svrchní plocha zdi 190
sténati, spr. stenati 240
stéržeň rus., dial tvar stržeň, č. stržeň 252
stěží, ztěžka stč. s těžkem 64, 273
stěžka, spr. ztěžka 273
stírat aureolu, nespr., v. aureola
stkvoucí 116
sto; ke stu lidí, nad sto rytířů, atrakcí po stu letech 156
Stolac, 2. p. u Stolacu, spr. u Stolce, 6. p. v Stolacu, spr. v Stolci 235 n.; v. i -ac
stř-, v. tř-
strana; s které strany byly zbraně ukrývány (von welcher Seite), spr. od koho, kdo je ukrýval 190; na druhé straně (ve smyslu odporovacím), spr. zase 22
stranník, spr. straník 119
stranný, kdo nadržuje jedné straně; stranné boje, spr. stranické 122
strašlivý 294; v. i -vý
strážnosta (u Pohla) 285
střecha 93
střevíc, pův. třevíc 93
stříbrnosta (u Pohla) 285
stříbro 92
střída (s pův. s), na př. u chleba; souvisí se slovem střed 93
střída, střídati se, v. třída
střídka 93
střih; kabát z venkovského střihu, spr. venkovského 52
strom kvetoucí 48
struha, z kmene sreu- (téci), který má i ostrov, strumen 128
strumen (pramen), z kmene sreu- (v. struha) 128
stržeň 183
studeno je v horách, kde je studenější podnebí; v pokoji (nevytopeném) není studeno, nýbrž chladno 155
stvrzenka 188
súčastněn na bance, spr. zúčastněn v bance 147
sudí 263; v. i -í
sudlice (vrhací oštíp, kopí), ze slovesa sovati, suji (v. t.) 75
sudý 294; v. i -dý
suchý; utříti suchá ústa, spr. utříti hubu, odejíti se suchou hubou, přijíti o něco suchou hubou 47
sunouti (ze su-), strčiti něco někam; v stč. jen v slož. vsunúti, vysunúti, posunúti (nč. i zasunouti); pův. dokonavé, dnes nedokon., nahrazuje zbytečně sloveso strčiti, jde-li o pobyt jemnější, ač pův. značilo pohyb prudký; příbuzná slovesa jsou suji, sovati a -souvati 75 n.*
suspense 124
súti, souti (ze sup-ti), stč. spu, speš, novotvary suji (zeď se sesuje) = sypati; jest jen v slož. zasouti (zasutý), sesouti se (stč. ssúti se), osul se (osutiny), stč. též vsúti, vespu a vysúti, vyspu; jiné sloveso je sunouti (v. t.), ale obě se matou 74 n.*
Svatobor 145
svatojirský, ze sv. Jiří 29; v. i ř
svatý 294, v. i -tý; je svata, spr. svatá 119
sveřejnosta (u Pohla) 285

sběs, náhrada za šos 80
světitá hanba 47
Světluška, nedosvědčený překlad lat. Lucia 144
svíce, stč. sviecě (ze svět-ja), rus. svěčá; odtud i svícen, svícník, odchylně svíčka 189; v. i c
svinka, válečný dvacítihaléř 256
sviňský 280
svižný, spr. švižný (val. švihlý, slov. švižný) 53
svobodnosta (u Pohla) 285
svobodný, on je svoboden 296
svoditý most, pův. vzvoditý, zdvíhací 95
Svojetín, jm. míst. 208
svrab (u Hlav.) 47
svrchovaný; Bůh je svrchovaný pán, svrchovaná moudrost 89
svůj, v. i můj; k e svému, v e svém, spr. k svému, v svém, ale ze svého, se svým 254; máme býti uctivi k našim kolegům, hejsek se pohrdlivě vyjadřuje o jeho starém, spr. k svým kolegům, o svém starém 118; svůj při podmětě v čísle množ. 223
syn (u- kmen) 136; jeho pův. skloňování 137
sypati, opětovací tvar -sýpati 74
sytý; on je syt 294; v. i -tý

Š

š se ve výslovnosti po r mění v č; punč (z něm. Punsch), jinšíjinčí, menší-menčí (Menčík) 284; v. i s
šáliti (stč. šieliti); a nepřehlasované vlivem šál, šalba, šalovný 224
šarády 78
Šebek, jm. osob. z Šebastian 143
Šebíř, jm. osob. z lat. Severus 143
šedina, šedivý vlas, nikoli šeď, šedivost, šedost 52
šek, z angl. check prostřednictvím něm. Scheck 285
ševcovati 156; v. i -ovati
šíleti, 3. mn. šílejí, šílející; příbuzné sloveso je šáliti (v. t.), stč. šieliti (odtud šílený) 224
široký, širý 241
škoda věčná 47
škořápka, spr. skořápka 240
Škořepa, jm. osob. ze Skořepa 27
šlágy vulgár., spr. šlágry 125
šlichta (u Hlav.) 47
Šmíd n. Šmída, jm. osob. 159
šohaj, šohajko slov., žen. rodu nemá 254
šohajka, dívka v kroji, výraz pražský 254
šos se nahrazuje slovem sběs 80
špížnosta (u Pohla) 285
špláchati, šplechati, šplíchati, šplochati, šplouchati, slovesa onomatopoetická 160
štanglovaný 253
Štětí, jm. míst., něm. Wegstädtl z výrazu ve Štětí 237
štica slov., kštice 315
štítiť sa slov., báti se 315
štych, spr. steh 80
štyrobrazník chod. 279
Švec, jm. osob., 2. p. Ševce atd.; náležitému sklonění vadí předsudek proti slovu švec 188
švestka; sebrati svých pět švestek, spr. svá sítka 272

T

tabletka, č. pokroutka 284
taj 49
tajiti se něčím, spr. s něčím 54; v. i skrývati
tak dalece se informovati, aby..., spr. tak, do té míry 120
takměř, spr. téměř 46
takový; jako takový, v. jako i taký
taký 95; taký (takový) a tak: ples byl tak zdlouhavý a s jiným odstínem významovým: ples byl takový zdlouhavý 316
tamnější, spr. tamější 273
tamní; nacházeti se v tamní evidenci 218
tarasnice, z toho něm. tarrasbüchse, ital. tarassi, maďar. taraczka, taraskus 269
Tas, jm. osob., z Protasius 144
taše, taš (na Táborsku), z novoněm. Tasche 224; v. i taška
taška, ze staršího něm. tasca (Tasche) 224
tat staroslov., zloděj 219; v. i Všetaty
tečka se nedělá za datem ve formě zlomku, za řadovou číslicí označující §, stránku a p. 160
teď, z pův. tedě (citoslovce te a -dě), pův. hle, zde; teď nyní = právě nyní a v témž významu pak i pouhé teď; teď je výraz lidový, nyní spis. 92; dial. teďka, teďkon 240
tehdy — když; ale také: jestli že (-li) — tehdy 29
Těchobud, stč. jm. osob. 145
tekutý 294; v. i -tý
Telč, Telčice, jm. míst. z osob. Telek 30
telčský, telečský, lépe telecký 30
telecký, kdo je z Telče 30
telečský, v. telčský
-telný; příp. příd. jmen provoditelný, doporučitelný, v. t.
tělo, 2. p. těla, pův. tělese 157
ten (i to) bývá vynecháváno (i v slov.) neprávem z obavy před germanismem 53, 316; nepotrvá ani rok a je větší než já, spr. nepotrvá to 181; zaváděje výraz compaignons perdus, nepochlubil se, že je výraz ukovaný podle němč., spr. že je to 271; ve Francii se trvá jednomyslně, že..., spr. trvá se na tom 271, jindy podle němč.: i v tom nejšpatnějším díle, spr. i v nejšpatnějším 121; míti tu největší radost, spr. největší 147; ten samý 218
tenký — tenčiti; tenšení kabelu, spr. tenčení 16
tento; německá šedina vnikala do češtiny, zvláště když tato sama ji ssála, spr. čeština sama 53; bylo by zbytečno rozvíjeti tuto parabolu, každý čtenář může si tuto učiniti sám, spr. ji 147; byly to compagnons perdus; tyto se skládaly, spr. skládaly se 271
tentýž, v. týž
teorisování, spr. teoretisování 125
tep 49
teplice, od teplý 208
teplo 249
tesák, z toho něm. tesack, dusack a p. 269

teslo, teślík, teslice (s odvozeninami tesliti, otesliti, tesliny) od slovesa tesati, rozličné druhy tesařských seker (ne hoblík) 186 145
Těšiboj, Těšivoj, jm. osob. nová 145
těžký; to je těžko 295
Theodora, v. Bohdana
Theofil, v. Bohumil
-ti a -t v infinitivě, v. t.
tíseň, stč. tieskn 184
tisíc láter, v. látro
tiský (co je z Tisy) 254
tkáti květy (o jehle) 242
tlouct, spr. tlouci 29
tloušťka, spr. tlouška; 2. p. množ. tlouštek, spr. tlouštěk 16
tluk 49
tmavý 294; v. i -vý
tnouti, spr. títi 240
točenice, z točiti 250
tolik let, po tolika letech 251
toliký, už v stč. tak veliký, nikoli tak mnohý 251
Tolstoj, 2. p. Tolstého atd. 235; v. i -oj
Tóma ze Štítného 143
ton, spr. tón 273
tortura 124
totožný; jsou totožny, spr. totožné 17
toulající, příč. od toulati se 116
továrna strojů, čepic, doutníků atd., spr. na stroje atd. 92; v. i na
tož, tož tedy, nu tož, moravismy 46, 240
tř- a stř- na počátku slov se mate 93; tř- a stř- se mění v nář. mor. v č, čída (střída), čevo (střevo) 93
trachtýrovati 283
traf, množ. tratě, spr. trati 17
třeba; jest třeba oznámiti 6
třebí; jest (není) třebí, spr. třeba 286
trefiti hřebík do hlavy (den Nagel auf den Kopf treffen) 254
třenice stč. (mor. třenica, slov. trenica), prkno 149; v. i tříti
třesoucí, příčestí slovesa třásti se 116
třěví stč., střevíc 262
třevíc, v. střevíc 93
trhel chod. 279
třída (stč. čřieda, z čerda), znamená střídání, pak i skupiny, jež se řadou vedle sebe objevují; z toho přidáním s- střída (šichta, střídou choditi) a střídati se 92
třífasový, spr. třífázový 16
Tříkrálová voda, spr. tříkrálová 119
Tristes (tvar franc.), č. Tristia n. Tristie (z lat. Tristium libri), 6. p. v Tristiích 275
tříti stč., tříti na pile n. pilou, řezati 149
trn; nemilý, jako trn v noze; trn z nohy někomu vytrhnouti; býti někomu trnem v očích (rčení biblické) 93
trochu 282
trpěti, příčestí trpěn, stč. též trpien, trpín 250
Trubeckoj, 2. p. Trubeckého 235; v. i -oj
trubovod (Rohrleitung), spr. potrubí 19; v. i troubovod
trupel 121
trvati; trvám 6, 255
tůň (u Harasova), rybník 210

Turek, jm. osob. 122, 287
Turnov, jm. míst., pův. snad Trnov 237; v. i -ov
tuš, čínská čerň, z něm. Tusche 96
tuš (sprcha), tušovati se, z franc. douche, se doucher 96
tuš; zahráti komu tuš, z něm. Dusch, Tusch 96
tušiti; tuším 6, 255
Tvořiboj, jm. osob. nové 145
tvořiti část, spr. býti částí 22; Husité z vozů tvořili labyrinty, spr. dělali 272
tvůj; v. i můj
ty; tebe v důrazu, tě mimo důraz 190; proti tebe, v tebe, v sebe (u Mšena) m. tobě, sobě 210
-tý; příd. jména takto zakončená mívají tvar jmenný, na př. čist, jist, syt, ale svatý, tekutý a j. 294
týkati se; pokud se týče výšky, platí zásada, spr. o výšce 23
Tyll, spr. Tyl 119
týž (n. tentýž), táž (tatáž), totéž; množ. títž (titíž), tytéž, tatáž; 2. p. jedn. téhož, téže, 3. p. témuž, téže, 4. p. téhož (týž, tentýž), touž, totéž; 6. p. o témže, téže atd.; nespr. tohotéž, tomutéž, tomtéž, tutéž atd.; těchže, témže, s těmiže; ob. ten samý, slov. ten istý 286; na tomtéž názoru, spr. na témž 148; těchže, spr. týchž 17; Č. vydá jízdní řád; inseráty do téhož přijímá, spr. do něho 147

U

-u, -ovi, koncovky 3. a 6. p. jedn.; v. dativ
-u, -i, koncovky 1. os. jedn. 45
-ů, přípona jmen osobních Petrů, Jírů, Filipů, Havlů, Martinů (v stč. -uo, -ů), z pův. -óv (ův); jména ta jsou dnes nesklonná, v stč. Šimon Kašparuo, 2. p. Šimona Kašparova; dial. Havla Filipového 233, 320; v. i -ův
úbor, spr. šat 121
ucouraný (u Hlav.) 47
učba, spr. učení, vyučování 121
účel; k tomu účeli, pro zvláštní účele, spr. k účelu, pro účely 17, 280; za účelem manipulace, spr. pro manipulaci; za účelem docílení větší stability, spr. pro větší stabilitu 23; za účelem sestavení kabinetu a p., spr. k sestavení 121, 147; pro účele stojanů se užívá dřeva, spr. na stojany 23
účelný; je účelno užíti punčošky, spr. je dobře, hodí se jí užíti 22
účeň mor., zpodstatnělý jmenný tvar příd. jména uční 238
účetní 264
učitelka 265
učitelovati 156; v. i -ovati
učiti se 278; ty to neuč nikoho, spr. tomu 274
udierať slov., udeřovati, bíti 315
úhana, spr. úhona 242
úhel; zorný úhel, který inteligent dostal jako školák (katachrése) 123
Uher, jm. osob. 222, 287
uhlí, 2. p. uhlího, spr. uhlí 218
úhrn, úhrnem, stč. úhrnkem spr. 248

úhrnný, spr. úhrnný 186
Uhry, 6. p. v Uhrách (stč. v Uhřích) 280
uchozený; kdo se uchodil 64
-ůj, z pův. -ův vlivem můj v slovech sousedůj, Havlůj, Popelkůj, 2. p. ob. Havluje, 3. p. Havlujovi atd. 320
Újezd, jm. míst., dial. Hujezdo, Houvězdo a p. 251
úl, stč. úlí 262; v. i -í
uliční, uličník 282
úloha, v. hráti
ulomiti, ulomen 20
umělosta (u Pohla) 285
umísťovati, spr. umisťovati 16
umožnění; k umožnění odvinování, spr. k odvinování 23
unésti, unešen, spr. unesen 274
universálnost 124
únosný, spr. únosný 16
upadnouti, stč. upásti 95; upadnouti do zodpovědnosti, spr. odpovídati z čeho, býti pohnán k odpovídání 274
uplatňovati chyby 51
upnouti, upnut, spr. upjat 17
upomínati dětí, spr. děti 119
upomínka; darovati něco v upomínku, spr. na památku 186
upotřebiti 218; cement se upotřebuje, spr. cementu 18
určiti; v čase tomu určeném, spr. k tomu 120
uříknouti; ve sborech uřčených touto nemocí, spr. uříknutých (a katachrése) 123
úsilný, z úsilí 29
uspěti, slovo rus. 191
ústav pro jazyk československý 97 n.*
ústret; jíti v ústrety, pův. a správněji v ústřetu, v ústřety (vstříc) 30
utříti, v. suchý
-ův, přípona příjmení Hokův, Jakubův, Jirkův, Petrův, Honsův; ob. tvar je Petrů (v. -ů); příjmení na -ův by se měla skloňovati náležitě, 2. p. Petrova, 3. p. Petrovu, 6. p. o Petrovu, 7. p. Petrovem, ale jsou celkem vzácná; ob. Jirkuf (= Jirkův) má 2. p. Jirkufa atd. 252, 320; u Mšena bývá -ův m. -ový a p., makův koláč, kulův spodek a podle toho i železův hrnec a p.; za -ův bývá naopak -ový (v. t.) 210
uváděti; obrazec uvádí spojku, spr. znázorňuje, zobrazuje 20
úvaha; v. přicházeti
uvázati koně o sloup (podle slov.), spr. k sloupu 93
uvážiti, uvažovati (= rozvážiti si) okolnosti, stav, nebezpečí; hláska byla uvažována (beobachtet), spr. bylo o ní uvažováno 57
úvoz, uvozovati 20
uzavříti, 3. mn. uzavřou, spr. uzavrou 17
uzel, množ. uzle, spr. uzly 274
uzemiti, uzemniti, uzemovati, uzemňovati, v. zemiti
uzpůsobilost, spr. způsobilost, schopnost 50
úžeji, spr. úže 118
užiti, spr. užíti 272; užíti takováto opatření, spr. takovýchto; je-li nosič užit, spr. nosiče užito 18; užil by se, spr. užilo by se ho 271
užívati lék = vypíti, sníti jej

(einnehmen); užívati léku = míti jej nač (benützen) 157; užívajíce ji (pistoli), spr. jí (pistole) 271.

V

v se přisouvá v ob. výslovnosti na počátku slov oko, oheň, oj a p. 157; v zaniká v předponě vz-, vzvednouti, vzblouditi, vzbuditi, nč. zvednouti atd. 95; v zaniká v skupině -bv-, obaliti (z obvaliti), oběsiti (z dověsiti), oblek (z obvlek) a p. 158; předložka v se mění dial. v h, ch, které pak mizí: v Pěčkově, v Bavořích a p., ch Pěčkově, h Bavořích, Pěčkově, Trnávce atd. 157

v, předložka; ve stráni, ve kterých, ve městech, ve tvaru, ve trávě, spr. v stráni atd. 181, 271; pětkrát v měsíci, v. do; obchod v hrnci, v. obchod

-v v 2. p. množ. k zamezení hiátu (rozhledův a obzorů) je zbytečné 45

-va, příp. ve jménech řek a potoků Sázava, Svitava, Kujava, rozšiřuje se v -ava 253

Václav, jm. osob., z Váceslav, lat. Venceslaus 88

Vach, jm. osob., domácký tvar z Václav 287

Valerian, v. Jaroslav

valit oči nač (u Hlav.) 47

valný houf; podle toho něm. gewaltige Haufen 269

van (umělé), vítr 241

vánoce (ze staroněm. weinahten), 3. p. vánocům, 7. p. před vánocemi i vánoci; stejně velikonoce, hromnice, letnice 191

varhule, varkule, varhulice, švestkový knedlík, z něm. der (die) wargel 76 n.*, 287

varieta, č. odrůda; variety motivů ke kreslení, spr. varlace 126

varkule, v. varhule

varmula (lašské), nimra, hlupák; zkřížením slov varhule (v. t.) a varmuža 79

varmuža (mor.), člověk nevlídný, nevrlý 77

Váša 222

Vašata, jm. osob., z Váša, Václav 219; v. i -jata

vazy 49

vážný 294; v. i -ný

včasný, včasně 319

včetmo nespr. 214

včil (mor.), teď 240

vděčný, vděčně, z vděk 319

vděk, podst. jm., pův. příslovce v-děk, jako vhod, včas 319

večeře 44

věčný; věčná škoda, věčný hřích 47

věděti; žáci ví, spr. vědí 118; věděti s otázkou rozvažovací, vím, co dělat 65

vedle, v. podle

vědomí, vědomost; na vědomí (vědomost) dáti, bráti spr. 320

Věduňka, jm. osob., nespr. novota 145

vejce nésti, klásti; v. nositi

vejruňk, výrunek, verunk, z něm. waerung 128

Velen, stč. jm. osob. 145

Veleň, jm. míst. 184
Veleslav, jm. osob. 145
velikonoce, ze stč. Velika noc 191 223, 238; v. i vánoce
veliký slov., lépe veľký 316; za spis. veliký u Mšena jen hrubý 210
Velislav, stč. jm. osob 145
Věnek, jm. osob., 2. p. Věneka, spr. Věnka 143
vepisovati, spr. vpisovati 82
věrohodný (glaubenswürdig), spr. hodnověrný 275
věrojatný, spr. pravděpodobný 191
Veronika, jm. osob. 143
Věroslav, jm. osob. 145
věřící stč. 116
ves, spr. veš, všechen 241
veselý; on je vesel; pokoj je veselý 296; tvářila se z vesela, spr. vesele; prohodil, začal z vesela 275
veský, z ves-ský 254
vesnická škola 211
věstinosta (u Pohla) 285
věznosta (u Pohla) 285
vhodný, vhodně, ze vhod 319
ví v mář. jihoč. zní vji 26
více; je jich více druhů, spr. několik 22; více ne = víckrát ne, už (nikdy) ne, spr. 191
vícefazový, spr. vícefázový 16
vícepráce nespr. 214; spr. práce mimo rozpočet, přespočetná, v rozpočtu nepředvídaná 320
vícežílový, spr. vícežilový 16
viděti; přech. nevidíce, spr. nevidouce 148
vidno; jest vidno, spr. jest viděti 19, 40, 82
Viktor, v. Vítězslav
Vilémov, jm. míst. 237
Vincenc, Vincencius, 142, 143; v. i Vítězslav
viseti, v širším smyslu také o horách, o ptáku v oblacích, o vyčnívajícím trámu a p. 73, 256
visuté zahrady, nikoli vysuté, ani vysunuté 72 n.*, 256
Vítězslav, jm. osob., překlad z Vincentius, Viktor, Siegfried 142
Vladivoj, jm. osob. 235
vládyka 25
Vlach, jm. osob., buď ze jm. národního (jako Němec) nebo z domáckého tvaru jmen Vladislav, Vlastibořa p. (jako Mach) 287
Vlacheň, Vlachník, Vlachyně, z Vlach 287
Vlachovo Březí, jm. míst. 287
Vlachy, 6. p. ve Vlaších 280
vlákno 49
Vlaslav, jm. osob (z RK.), z Vlastislav 144
vlastniti = přivlastňovati; vlastniti dům a p. (podle něm. besitzen), spr. míti 313
Vlašek, Vlaštěk (Vlašček), Vlaška, jm. osob. z Vlach 287
Vlha (něm. Flöha), spr. Flaje, Flajský potok, Flajská voda 281
vlivem zakřivení, spr. pro zakřivení 23
vlna 78
vn, zkratka pro vysoké napětí 20
vnější 192
vodoměr 215
vodotěsný (wasserdicht), spr. nepromokavý 19
vojanda 250; v. i -nda
vojsko (stč. též vojska), zpodstatnělé jm. přídavné 222
Vojslav, Vojslava, jm. osob. 143

vôjsť slov., spr. vojsť 316
Vojtěch, Adalbert 142
Vok, jm. osob., buď Wolfgang (Vuk) anebo Petr Vok (Petr v okovech) 144
vokativ; pane Brožek, pane Josef, pane kmotr (germanismy), jen u žen. bývá Anna, kmotra, ale paní kmotro, slečno Anno; při vyvolávání jmen nejde o vokativ, ale o vyslovení jména, a proto bývá nominativ (slečna Anna!) 188
volati; chod. volát, volál 278
Volmóc, Volomóc muž., dial. tvar m. spis. Olomouc žen. 250
voněti (vůni vydávati, k něčemu čichati); 3. mn. (fialky) voní, spr. vonějí; rozkaz. zp. voněj; přech. voněje 94, 118
voniti (činiti vonným), 3. mn. voní, rozkaz. zp. voň atd. 94
vonívati, opak. tvar k voněti 94
Wottitz, jm. osob. 234
vrána 44
vratký, spr. vrátký 240
Vratslav, jm. osob., zkrácené z Vratislav 144
vražditi, rozkaz. zp. vražď 29
vrch, -u 136; už je vrch čas (u Nebužel), svrchovaný čas 210
vrchol; 6. p. na vrcholi, spr. na vrchole 280
vrcholný, co je na vrcholu, čím něco vrcholí, na př. vrcholné dílo (básníkovo) 89
vroubiti, na Kroměřížsku vrôbiť 252; v. i obroubený, obruba
vrut, lépe šroub 214, 215
vstříc (z pův. v střieci = v setkání) jíti, vyjíti; přeneseno v stč. = překážeti, brániti, v nč. (podle entgegenkommen) býti nápomocen 30; v. i naproti
vsugerovávati, č. vnucovati, vnukati 123
vsunouti (se) 75; v. i sunouti
vsúti, vespu stč., vsypati 74; v. i -súti
Všebor, jm. osob. 145
všecek šťasten, všecek bled, ale celý šťastný, celý bledý 296
všedněti; slova všední, všednící, spr. všednějí, všednějící 45
všechen; nade vši pochybnost, pode vši kritiku; jinde je tvar vši nemístný archeismus, nad vši míru, nad vši cenu, spr. nade všechnu 241
všemohoucí 115
všeobecně; vodiče se upevňují všeobecně značně blízko, spr. celkem, zpravidla 21
Všetaty, jm. míst., z vše-taty (zloději) 219; 6. p. ve Všetatech 280
Všetečka, jm. osob., z přezdívky toho, kdo se všeho dotkne 253; v. i -ka
vševědoucí 115
všimnouti se, spr. si 19
vůči tomu, spr. proti tomu 40; nepřátelské úmysly vůči církvi, spr. proti církvi 148
Vuk = Vok (v. t.)
vůl, pův. u- kmen 136
vůle; k vůli, v. t.
vy-, předpona, znamená také někdy směr vzhůru (vylézti na strom) 74, 95

-vý, přípona jmen příd. lhavý, lákavý, pálivý atd.; odtud pak odvozena přípona -avý, -ivý 253; příd. jména s touto koncovkou mívají tvar jmenný: dobrotiv, spravedliv, churav, laskav, hladov, zdráv, ale strašlivý, citlivý, lhavý, tmavý, růžový 294

vybírati 279

vyclíti spr. 90

vydati; ani slovíčka ze sebe nevydala, spr. nevypravila (ani hlásku, ani hlesu ze sebe nevydala) 275

výheň (u Hlav.) 48

vyhotoviti zápisy, spr. učiniti, vykonati, pořídíti 275

vyhověti, 3. množ. vyhovějí, přech. vyhověje, -íce; ale rozkaz. zp. vyhov 249

vycházeti vstříc, v. t.

východně Prahy, spr. od Prahy 38

výchov, spr. vychování, výchova 51

vyjímati se; jak se vyjímá takový vychovatel, spr. jak vypadá 120

vyjíti vstříc, v. t.

vyjmouti; vyjmut, spr. vyňat 18

vykazovati širé pole působnosti, spr. míti 120

vykladená mniška, která se vykladla 64; v. příčestí

vykonávati vliv na někoho, spr. míti 121

vyloučiti; aby byly vyloučeny ostré rohy, spr. aby nebylo rohů 22

výminek, na výminku; ob. na vejminku, vejměnek 273

vymítiti, spr. vymýtiti (t. j. kácením, mýcením z lesa odstraniti); vymícený, vymítěný blud, spr. vymýcený; nádoby vymícené z domácnosti, spr. vymítnuté, vyhozené 94; vymítiti rod něčí, spr. vymýtiti 240

vymítnouti, vyhoditi (srov. vymetati), mate se s vymýtiti (v. t.) 94

wymusić, wymuszać pol. 9

vymýtiti, pův. mýcením, kácením z lesa odstraniti 94

vynacházeti se (podle něm. sich befinden) 174

vyndati 31

vynošená slepice, která se vynosila 64; v. i příčestí

výpis a vypsání 90; v. i předepsání

vypjati, spr. vypnouti 18

výpnutí, spr. vypětí 17

vyprýštiti, rozkaz. zp. vyprýšti 29; v. i imperativ

vyrábitel, l. výrobce 51

výrazně si uvědomovati něco, spr. určitě, zřetelně 122

vyřizovati objednávky; vyřizovati styky, spr. pěstovati 156

vyrostati dial., spis. vyrůstati 46

vyrozuměti úřad, spr. dáti mu zprávu 22

výrunek, v. vejruňk

vysaditi; vysazen dešti, poškození, spr. vydán a p. 21

vyskočiti 278

výsledy (u Hlav.), spr. výsledky 49

vyslovený; vyslovená strana, spr. určitá, zjevná; vyslovený klerikál pod.; vysloveně založený jednotlivec, snad určitě vyhraněný 120

vysloviti, vysloven 19

výslovně 214

Vysoka hora, 6. p. na Vysoce hoře 238

vysokomýtský 159

Vysokosrbská, jm. míst., spr. Vysoká Srbská, ale příd. jm. vysokosrbský (nespr. vysokosrbecký) 159

vysoký; nejvyšší čas, nespr. 83

vysouti stč., vysypati; vysouti jámu, vysypati ji pískem; vysouti se z hradu, vyhrnouti se 74; v. i -súti

vysouvati 75; v. i -souvati; vysouvati se (v mluvn.) spr. 76

výspa, ze slovesa súti (v. t.) = sypati 74

vystaviti knížku někomu, spr. vydati 22

vystavovati se posměchu, spr. vydávati se v posměch 121

výstřední nedostatek, spr. úplný, naprostý, svrchovaný 50

vysunouti, vystrčiti; vysunouti se, vyraziti odněkud 75; v. i sunouti

vysúti, vyspu stč. 74; v. i -súti

vysutý, v. -súti

vysvětlitelný; to je vysvětlitelno, spr. vysvětlitelné 45

vytruštiť slov., vymknouti, vykroutiti 315

vytvořiti díru, spr. udělati, vykopati 20; pro vytvoření směsi se béře, spr. na směs 23

využitkovati výhod, spr. výhody 119

vyvarovati = vystříci, uchrániti někoho; aby bylo vyvarováno hnití dřeva, spr. aby mu bylo zabráněno, aby se bylo možno vyvarovati hnití 18

vývin, spr. vývoj 122

vývodiť někomu slov., vévoditi 315

vyvolati kývání, krisi, spr. způsobiti 22, 146

vyzdvihnouti (z kmene dvig-, hýbati) 95

výzkumný a výzvědný 286

vyzpívaný tenorista, který se už vyzpíval 64; v. i příčestí

vyzvednouti, za starší vzvésti, zvésti s předponou vz-; značí také vystavěti 95*

výzvědná hlídka 286

vyžadovati; vyžaduji jeden drát, spr. jednoho drátu 18

vz-, předpona, znamená směr vzhůru; vznésti, vzletěti, vzvésti 95

vzácný; je vzácna, spr. vzácná 281

vzájem 171

vzájemný, vzájemně slov. 172

vzajtra stč., místy také vzejtra 192

vzdalovati se od města a p.; přeneseně: vzdalovati se hříchu 38* n.

vzdor tomu, spr. přes to 214

vzduchotěsný (luftdicht), spr. neprodyšný 19
vzhledem; je nutna vzhledem k malé vzdornosti, spr. pro malou vzdornost 23
vzíti, v. i bráti; chod. vzel 279
vzkřik (umělé), spr. vzkřiknutí, výkřik 241
vzletěti 95
vznésti se 95
vzor 52
vztažné věty bývají přes míru 270
vztýčiti se, spr. vztyčiti 273
vzvésti, později vzvednúti (jako pásti-padnouti, bůsti-bodnouti, ukrásti-ukradnouti) a zvednouti 95
vzvoditi, nedok. tvar ke vzvésti 95
vzvoditý (most), od vzvoditi, zdvíhati 95

Y

-yně, přípona podst. jmen mistryně, poselkyně, předsedkyně, správkyně, poslankyně 266
-ýrovati, -írovati, v. t.

Z

z obecně slovanské (z g) se mění v ž: kněz, kněže, kněží, kněžna 189
za; pětkrát za měsíc, do měsíce, v. t.; v. i dnešek, doba
zabírati; zabírá to mnoho práce, spr. stojí to mnoho práce, zabírá mu to mnoho času 122.
Záboj, jm. osob. 235
Zábrdovice (něm. Obrowitz), jm. míst. 187
záclona, zacloniti, zaclánětí, z pův. záslona 206
začínati; mše začíná, začínala válka 57
začísti, začtl, spr. začetl 45
začíti; u nás začalo se s revolucí, spr. začala se dělati revoluce 57; dial. začať 45
zádlažba, spr. zadláždění 19
zádušní, ze záduší 29; v. i -ní
záhrobeň, zpodstatnělé příd. jm. záhrobní, utvořené z podst. jm. záhrob (vyvýšenina, zásep, zápsí) 184, 185
záhrobí, místo za hroby 184
záhy; srážku odstranili Francouzi záhy, spr. brzo 272
zacházeti se zbraní, s ohněm, s nástrojem, stč. s čáry, s orbou, s vlnou; zacházeti čím (hynouti), bídou, nemocí a p.; též pozbývati lesku (o kovu a p.) 95
zachytiti se o něco 94
zájem v stč. jen ve smyslu zabrání,

zajetí (právnicky dosud zabavení), vypůjčení peněz; význam nč. (tak jako u zajímavý, zajímati se) je mladý; míti zájem o něco (zajímati se o to); míti zájem na něčem (záleží mi na něčem, aby to mělo prospěch); míti zájem o něco pro jiného (t. j. v cizí prospěch) 168 n.*; míti zájem pro něco, spr. o něco 119, 168; v zájmu stručnosti, spr. pro stručnost 121; v zájmu prospěchu žactva, spr. v prospěch, na prospěch 122; v. i zajímati

zájemník (Interessent), slovo nové, ale potřebné 171

zájemný dial. (v Kladsku), dojemný, zajímavý 170

zajíc, zaječí, zaječice, zaječina 189; v. i c

zajímati, nedokon. tvar k zajmouti (v. t.), v nč. nabylo významu s'intéresser; něco mne zajímá, zajímám se o něco, zajímám se o něco pro někoho (pro cizí uživatek); dial. (v Plané n. Luž.) to mě zajímá (to se mi líbí) n. to se mi zajímá 169 n.*

zajímavý 172; v. i zájem

zajisté 6

zájmeno osobní bývá nutné také, když se osoba střídá 283; ve větách: příroda poskytuje nám a p. jest zájmeno nám na místě, rozumí-li se jím člověk, lidé nebo jiná osoba 283; zájmeno zvratné nebývá u podst. jmen slovesných: modlení, přejedení, vyspání, narození 29; Molière zemřel po provedení jeho komedie Zdravý nemocný, spr. své 147; zájmeno vztažné nesprávně připjato: byly píšťaly bez pažeb, jež místo pažby byly naraženy na klín, spr. píšťaly, které byly bez pažeb a které... 270

zajmouti (stč. zajieti, nedokon. zajímati), na př. nepřítele, dobytek (na škodě), majetek (dlužníka), stč. též vydlužiti se, zajieti koni; mor. zajatý (t. j. nemocí); práce ho zajala (u Jungm. podle pol.), dnes spíše zaujala; dial. upoutati příjemným pocitem 169 n.*

základ; na základě počtu kmitů, na základě usnesení, spr. podle počtu, podle usnesení a p. 22, 121, 214

zákon; Starý Zákon, spr. zákon 119

zameškávati hodiny; zameškávati pohyb a cvik těla, spr. zanedbávati, přehlížeti, nepěstovati 52

zameziti; aby bylo zamezeno vzájemnému posunutí, spr. vzájemné 18

zamhlený dial. 46

zamžit oči dial., zamhouřiti 46

záňadří 192

zanášeti se prací spr. 32; v. i zanésti

zanésti; stč. zanésti se něčím (zabaviti se, zaměstnati se), odtud zanášeti se (v. t.) 32

zanímající (u Jungmanna) 169

zanímatelnost (das Interessante, u Jungmanna) 168

zanímati (u A. Marka) 169
západně Prahy, spr. od Prahy 38
zapnouti, zapnut, spr. zapjat 17
zapnutí, spr. zapětí 17
zapomníti, spr. zapomenouti 240
zápor; některých podst. a příd. jmen se užívá jen záporně (ke kladným nebývá příležitosti), nevrlý, nesmírný, nedomrlý, nedobytný, neplecha 160; zachraň Bůh, by ke chybám svým zacpal král svůj sluch, spr. nezacpal 242; střežila se, aby to šla sama říci, spr. nešla 274; co se nestaloť zápor na vyjádření věci neočekávané n. neuvěřitelné (tak i v pol.) 26; nebyla schůze, v které by, spr. nebylo 119; záporový genitiv, v. t.
zapříst; přech. min. zapřednuv, spr. zapřed, -ši 256
září, stč. zářuj (zářij); 2. p. od září, 6. p. v září, 7. p. před 1. září 262, 264
zářovka, spr. žárovka (v. t.) 183
zasaditi páku na pěstování jazyka, spr. nasaditi 48
zasouti, zasutý (zasypati, zasypaný) 74; v. i -súti
zasouvati 75; v. i -souvati
zastíniti koho; v starších biblích také: zastíní tobě 191
zastupovati; kvalita zastupovaných knih, spr. kupovaných, opatřovaných; kvalita autorů, kteří jsou zastoupeni těmi a těmi knihami 122
zasunouti (zastrčiti) 75; v. i sunouti
záteň chod. 279
záti; všude zeje jenom suchopár (katachrése) 123
zatušovati (z něm. vertuschen), spr. ututlati, potlačiti 96
za-u-, slovesné složeniny s touto dvojí předponou jsou časté na Moravě a na Slovensku, řídké v Čechách 171
zauctiť, zauctívať (mor.) někoho, na př. vínem 171
zauistiť slov. 171
zaujetí hlavy (lékař.) 171
zajímavý slov., zajímavý 171
zaujmouti (zaujímati) místo, velký prostor, vysoké postavení, důležité místo; zaujatý prací; srdce všech zaujal; je zaujat proti někomu (vlivem něm. eingenommen); slov. zaujať zámok, koho (získati); zaujatě (eingenommen); mor. míti hlavu celou zaujatou; slov. zaujať (zaujímať) sa nekoho, za nekoho (ujmouti, ujímati se); zaujímať prostredkov (chápati se); zaujímať ducha (poutati); to ma zaujíma (zajímá) 171*
zaujom slov., zájem 172
zaumieniť si slov. 171
zauprázdniť sa slov. 171
závan nespr. 49
zaváněti, 3. mn. zavánějí 94
závěrná zkouška, spr. závěrečná 51
záviseti od něčeho, spr. na něčem 147, 214
závislý; je závisla, spr. závislá 17

zavisnutý plat slov., váznoucí, nezaplacený 315

závod a obchod 157

zazlíti se stč., státi se zlým; zazlívati (slov. zazlievať) někomu, podle něm. verargen, verübeln, spr. za zlé míti 96

zažraná chyba (u Hlav.) 47

zbaňkati dial. 46

zblouditi, pův. vzblouditi 95

zbožíznalství (Waarenkunde), spr. nauka o zboží 29

zbožnictví, spr. nauka o zboží 29

zbožný stč., bohatý, kdo má zboží 29

zbrojnosta (u Pohla) 285

zbrusu nový, jako nůž přišlý právě z brusu 256

zbuditi, pův. vzbuditi 95

Zbyhněv, jm. osob. 143

Zbyněk, jm. osob., zdrobnělý tvar ke Zbyhněv n. Zbyslav 144

zbytečný; je zbytečno prosit 294

zcelovati, spr. scelovati 80

zdálky, ne z dálky 273

Zdar, jm. osob., zbytečná novota 145

zdáti se; loďstvo zdá se signál ohnivý, spr. signálem 243

Zdeňka, jm. osob. ze Sidonie 142

Zděřina, spr. Žděřina, v. t.

Zdislava, jm. osob. 145

zdíti 20

zdravý, on je zdráv 294; ten člověk je zdravý 295

zdvihací, spr. zdvíhací 16

zeď, snad přesmyknutím z diź-, deiž a tedy příbuzné se slovem děža (díž), něm. Teig, Teich atd. 190;6. p. množ. o zdích, spr. o zdech 17; v. i stěna

zejména, stč. ze jmene, ze jména, t. j. jménem, výslovně, pak zvláště, vynikající měrou 140

zelklá ryba dial., leklá 46

zemicí, v. zemiti

zemiti (zemicí, uzemiti, uzemniti, uzemovati, uzemňovati), spr. spojovati se zemí 20

zemský 280

zenergičtit 51

zeugma; blíže se tím zabývati nebo dokonce pochybovati, spr. o tom pochybovati a p. 58; vynalezli a užívali píšťaly, spr. vynalezli píšťaly a užívali jich 270

zevel, 2. p. zevla i zevle (patří k slovesu zívati), kdo hledí nač s otevřenou hubou, hloupě a zvědavě; zevly chytati, prodávati; na zevle jíti (na hloupou podívanou); kouká jako zevel (prý druh sov); odtud i zevlovati 10*

zevlovati, vésti si jako zevel (v. t.) 10*; jiné je civěti, lelkovati (v. t.)

zevní, zevnější 192

zevnitřní (arch.), vnější, zevnější, zevní 192

zevšedněti, 3. mn. zevšední, spr. zevšednějí 118

zeza mor. 192

zhladiti někoho, spr. shladiti (se světa) 240
zhořelický, spr. zhořelecký 272
zhotoviti díru, spr. udělati, vykopati 20
Zips, č. Spiš 273
získati přízně, spr. přízeň 119
zjednodušování (haplologie); promován m. promovován, slov. jednásobní m. jednonásobní 231
zjevný; je zjevno, že 294
zkad (umělé), l. odkud 241
zkratky Kč, h, JUDr., P. a p. 250
Zlatnica, jm. osob., Zlatnicin nespr. 190
zlatostředocestný 288
Zlatuška, jm. osob. jihoslov., spr. Zlata, Zlatica 144
zlolající 116
zmije; zlá pověst se rozšiřuje jako stohlavá zmije od úst k ústům (katachrése) 123
zmizeti, 3. mn. zmizejí, rozkaz. zp. zmiz (novotvar) 94
znamenati, býti znamením, míti smysl, význam; přerod znamená degeneraci, spr. je tolik co degenerace, degenerace z něho pochází a p. 56
známka přednostní, v. t.
znamotnosta (u Pohla) 285
znatel; paní X. je znatel, spr. znalkyně 24*
znečistění, spr. znečištění 17
znehodnění, spr. znehodnocení 51
znevážnělost 51
zodpovědnost, spr. odpovědnost 274
zodpovědný, spr. odpovědný, 22, 146
zodpovídati otázku, spr. odpověděti na ni 121
Zora, jm. jihoslov., spr. Zorka 144
zornice, l. panenka, zřítelnice 50
zpaměti 192
-zpátek ze slova pata 32; v. i zpět
zpěčovati se, nedokon. tvar ke zpiečiti se (zpietčiti sě, od slova zpátek), postaviti se na paty, na zadní nohy, na odpor; zpečovati se omylem podle pečovati 32*
zpět, opět ze slova pata 32
zpítiti se (stč. zpietiti sě) ze zpět, postaviti se na odpor, zvrátiti se v něčem 32
zpoctivět, zbyt. novota 51
zpočátku, spr. s počátku 273
zpod 192
zpol, spr. zpola 241
zpomezi dial. 192
zpopod dial. 192
zpovzdaleč 192
zpoza dial. 192
zpravdivět, zbyt. novota 51
zpřed dial. 192
zpřístupněti, zbyt. novota 51
zprostředkovati, býti, státi se prostředníkem; zprostředko-

vati vědu škole (vermitteln), spr. vykládati, tlumočiti 57
zprv, spr. zprvu 241
zralý, dial. zdralý 191; v. i d
zřejmý; je zřejmo, že 294
zřízenec, zřízenka 266
zrovna; dial. zdrovna 191; v. i d
ztaviti; jako ve výhni neustále ztavený kov, spr. tavený 48
ztěží, spr. stěží 64; v. ztěžka
ztěžka 64
ztracenci; podle toho něm. verlorene Schützen, franc. enfants perdus 269
ztráta 47
ztratiti bitvu, pole, šturm, pevnost, mnoho lidu, dvacet mrtvých 32
ztroskot, spr. ztroskotání 241
zunieť slov. 315
zváti; rozkaz. zp. zvi, zvete, spr. zvěte 240
zvednouti, v. vzvésti
zvenčí a z vnějšku, výrazy rozdílné 187, 192
zvykati si na české výrazy, spr. českým výrazům 80
zvýšovati, spr. zvyšovati 148

Ž

žádný; X. není žádným obyčejným redaktorem, spr. nikterak 146
žádoucí 116
žakyně, spr. žákyně 240
žalostniti, žalostnící, spr. žalostiti (od žalost); jiné je žalostněti, žalostnějící (od žalostný) 274
žárov, nevhodný překlad slova krematorium 182
žároviště, hranicę na spalování mrtvých 182
žárovka, žárová lampa (Glühlampe), nikoli zářovka 183
Ždan, jm. osob. 145
Žďárka, jm. míst., lidový tvar m. Žďárky (jako mraky-mraka a p.) 27
ždáti; chléb ždají, spr. chleba 243
Žděřina (nespr. Zděřina), jm. míst., od míst. jména Žďár 159
žehnati 278
Želeč, jm. míst. 220
želeti, rozkaz. zp. žel 249
železňák, válečný dvacítihaléř 256
železničář, železňák, drážník a p., 1. železniční zřízenec 96
Želimír, jm. osob. 145
ženská jména a tituly: slečna, paní doktor, paní místopředseda, spr. doktorka, místopředsedkyně; od přísedícího paní X., spr. od přísedící; pod. paní poslanec, slečna profesor je znatel

a milovník hudby a p.; slečna, paní doktorka a paní doktorová (choť doktorova) 24 n.*, 265*
ženýrovati, žinýrovati se, z franc. gêner, vl. něm. genieren 283
žiaden slov. 316
žíheň nespr. náhrada za krematorium 183
žíla; žílou, žílám, žílami, spr. žílou, žilám, žilami 16
-žílový; jednožílový, spr. jednožilový a p. 16
Žitomír, jm. osob. 143
živelně silný, podle něm. Elementarkraft 50
živice dial., živná síla 46
živý, on je živ 296